

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СИНТЕЗ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОСТОРУ
В КОНТЕКСТІ ВАРІАТИВНОСТІ
ЙОГО СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОДІВ

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

Київ 2021

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
V. I. VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

**INFORMATION SYNTHESIS
OF UKRAINIAN NATIONAL SPACE
IN THE CONTEXT OF THE VARIABILITY
OF ITS SOCIO-CULTURAL CODES**

ANALYTICAL PAPER

Kyiv 2021

Затверджено до друку та опублікування в мережі «Інтернет» вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 8 від 08.12.2021)

В і д п о в і д а л ь н и й р е д а к т о р

Л. А. Дубровіна

А в т о р с ь к и й к о л е к т и в :

Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузінa, В. І. Попик, В. В. Горєва,

Ю. М. Половинчак, Л. О. Матвійчук

УДК 316.7(477)"19/20"

Інформаційний синтез українського національного простору в контексті варіативності його соціокультурних кодів : аналіт. зап. / Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузінa, В. І. Попик [та ін.] ; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2021. – 60 с.

ISBN 978-966-02-9847-7

Варіативність соціокультурних кодів у світосприйманні, історичному мисленні і культурній пам'яті, притаманна сучасній Україні, значним чином зумовлена як історичними умовами розвитку, так і сучасними викликами. Завданням як державної гуманітарної політики, так і діяльності культурних установ є, з одного боку, нівелювання деструктивних аспектів такої варіативності, недопущення її інструменталізації в політичних інтересах як внутрішніх, так і зовнішніх гравців; а з іншого – збереження і використання її конструктивного потенціалу як ресурсу національної адаптивності та основи формування інклюзивної нації.

Аналітична записка присвячена дослідженню культури як сукупності матеріального і духовного надбання держави та інформаційно-культурного простору. Проаналізовано міжнародний досвід у регулюванні культурної політики та створенні цифрового ресурсу культурної спадщини. Висвітлено концептуальні засади представлення культурної спадщини України та питання консолідаційних аспектів цифрової конвергенції. Запропоновано огляд проєктів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та вчених НАН України з розбудови цифрових ресурсів культурної пам'яті України.

Аналітична записка підготовлена в межах виконання наукового проєкту «Соціокультурний простір України у формуванні національної стратегії: територіальні ідентичності, ідентифікаційні символи, ментальні практики»

ISBN 978-966-02-9847-7 (друк.)

ISBN 978-966-02-9847-4 (електрон.)

© Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузінa,
В. І. Попик та ін., 2021

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. Досвід західних держав у регулюванні культурної політики та створенні цифрового ресурсу культурної спадщини	8
Розділ 2. Поняття культури як сукупності матеріального і духовного надбання держави та інформаційно-культурного простору	18
Розділ 3. Концептуальні засади представлення культурної спадщини України та питання консолідаційних аспектів цифрової конвергенції	23
Розділ 4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та НАН України в розбудові цифрових ресурсів культурної пам'яті України	43
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Проблеми зміцнення єдності й стійкості українського суспільства є проблемами здатності протистояти складним викликам нашого часу, досягнення більш високого рівня його консолідованості, що ґрунтується на утвердженні національних аспектів самоусвідомлення спільноти – мовного, духовно-культурного, громадянського, політичного, спільного розуміння світоглядних орієнтирів нації, її засадничих цінностей, ідеалів, подальших перспектив розвитку. Нині йдеться про необхідність утвердження у свідомості найширшого громадянського загалу глибокої переконаності в самостійній суб'єктності українського народу у європейському і світовому цивілізаційному процесі, наявності його спільної мети та волі для її реалізації, нерозривній єдності українського світу – на Батьківщині й поза її межами. Важливим є усвідомлення цілісності вітчизняного історичного й культурного процесу в усьому його етнічному, мовному, конфесійному та багатокультурному розмаїтті попри усі трагічні внутрішні суперечності, гостру боротьбу політичних сил, різноманітність і різновекторність соціальних та регіональних вимірів, незважаючи на всі часом драматичні прояви суперечностей на регіональному, мовному, релігійному ґрунті.

Головною особливістю українських соціокультурних процесів вважаємо комплексність викликів сьогодення. З одного боку, це принципові питання національного будівництва, що залишаються для українців проблематизованими, з огляду на колоніальну затримку: на момент класичного націєтворення ХІХ ст. перебування українських земель у складі імперій з їх стримувальною національною політикою стали перешкодою для повноцінної національної реалізації. Поглибленням та ускладненням цієї затримки стали посттоталітарні травми ХХ ст.: від соціальних руйнівних експериментів та пов'язаних з ними ментальних змін, до планомірного винищення національних культурних еліт впродовж кількох поколінь та заданих параметрів культурного розвитку впродовж десятиліть. Сьогодні під загрозою воєнного протистояння опинилося питання про збереження національної незалежної держави.

У процесі відбудови своєї незалежності Україні довелося вирішувати цілий комплекс надскладних завдань: разом із вдосконаленням процесу національно-культурного самоусвідомлення – активізувати інтелектуальний потенціал суспільства та прискорити розробку концепцій і базових структур націєтворення та подолання посттоталітарних травм і ментальних викривлень, укоренених у свідомості різних верств

суспільства. Водночас – швидко адаптуватись у плинному світі глобалізаційних змін та поступу цифрового суспільства, що сформулювали цілу низку нових викликів перед людством. При цьому – перебувати під впливами російського постімперського проекту (економічними, культурними, ментальними), частково чинити їм опір, частково переживати ретравматизацію аж до постання перед викликами гібридної війни і відкритої збройної агресії. Тож сучасні трансформації переживання ідентичностей глобального порядку накладаються на постколоніальні і посттоталітарні травми минулого, а додатковим чинником їх актуалізації стає розв’язаний Росією збройний конфлікт, в основі якого – той самий ідентичнісний виклик.

В той час, коли українці не просто реалізують своє відкладене через поразку Визвольних змагань національне самоусвідомлення, а ведуть за право його здійснити збройну боротьбу, на глобальному рівні ідентичності в цифровому глобалізованому світі змінюються як явище: одні розвиваються, інші у відповідь на загрозу розмивання – посилюються, відстежується поява нових практик, нових засобів комунікації і консолідації спільнот. Водночас з’являються або ж оприявнюються нові чи раніше маргінальні. У цих глобальних зрушеннях зростає роль культурних практик – цифрове середовище урізноманітнює і інтенсифікує їх, «втягує» все більшу кількість суб’єктів. Саме в цих практиках (комунікаційних, освітніх, пізнавальних, розважальних) відбувається залучення особистості до культури, історії, літератури на різних рівнях – від локальних до національних.

Оскільки ми розглядаємо питання стратегій формування цілісного соціокультурного простору в контексті культурних практик та інформаційної взаємодії, на окрему увагу заслуговують процеси усвідомлення спільнотами своєї причетності до побудови нових ідей консолідації та трансформації самої системи культури, специфічних методів, завдань, засобів побудови суспільних взаємовідносин між різними ідентичностями та спільнотами.

Сьогодні сформоване цифрове суспільство та соціокультурний інформаційний простір розкривають нові можливості для необмеженої комунікації та прискорення процесів консолідації українського суспільства й системи культурного впливу як на особистість, так і на систему управління, де на перший план виводиться питання зміни державної політики в галузі культури та інформаційного забезпечення органів управління галузі культури, сприйняття міжнародного досвіду регулювання культурної політики та створенні цифрового фонду культурної спадщини; суб’єкти

комунікаційної взаємодії у соціокомунікаційному просторі; принципи формування цифрового культурного простору України тощо.

Важливим питанням залишаються змістові аспекти культурологічної інформації, яка має ефективно сприяти формуванню та усвідомленню спільних культурних цінностей, сприяти процесам соціокультурної консолідації навколо системи ідей, уявлень, а також основних засад національної пам'яті. Інше питання – засоби та форми комунікації, які дають змогу підтримувати та необмежено розвивати усі форми соціальних і духовних комунікацій, відчувати згуртованість навколо національних інтересів та причетність до духовно близького соціуму, відчувати захищеність свого внутрішнього світу.

Зважаючи на те, що ми розглядаємо ідентичність як сформоване в культурних практиках суспільне явище, дослідження трансформацій цих практик дасть змогу не лише окреслити характерні особливості сучасного цілісного соціокультурного простору, а й виявити характерні особливості майбутніх ідентичностних змін у багатонаціональному еволюційному процесі.

РОЗДІЛ 1

ДОСВІД ЗАХІДНИХ ДЕРЖАВ У РЕГУЛЮВАННІ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТВОРЕННІ ЦИФРОВОГО РЕСУРСУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Соціокультурна дезінтеграція є великою проблемою, яку давно пробують подолати багато країн з мультикультурною складовою та відповідною інфраструктурою. У пошуках способів зняття внутрішньої напруженості та створення сприятливих умов для проведення політики консолідації суспільства протягом ХХ – початку ХХІ ст. провідними державами напрацьований реальний досвід вирішення цього питання. Одним з найефективніших засобів стала консолідація за допомогою визначення принципів культурної політики, інтеграції культурної спадщини, яка представлена різними компонентами культури. Такого висновку дійшла Рада Європи під час аналізу культурної стратегії цифрової бібліотеки, яка започатковувалась як нова Александрійська бібліотека, – Європіана в майбутньому. Підкреслювалося, що подальший розвиток цифрової економіки базується на врахуванні соціальних викликів і тісно пов'язаний зі створенням цифрового ресурсу культури як консолідаційного фактора. «На мою думку, культурна сторона нашого континенту настільки ж важлива, як і наше економічне охоплення країн Європи. Європа може й повинна стати справжньою, яскравою екосистемою в 21 столітті, як сильна спільнота, заснована на вирішенні екологічних, цифрових та соціальних викликів», – зазначає Т. Бретон (Thierry Breton), Європейський комісар з питань внутрішнього ринку та послуг [42].

Загальні питання культурної спадщини та її ролі у розвитку суспільства, шляхи збереження та доступу до неї, а останнім часом – місце культурної спадщини в глобальній мережі, стали об'єктом спеціальної уваги ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій. Занепокоєні питаннями збереження культурної спадщини під час збройних конфліктів, внутрішньої напруженості у мультикультурних суспільствах, вони спрямували розвиток основних принципів культурної політики заради миру. З 21 січня 2008 р. ЮНЕСКО є членом Міжнародного Центру впровадження програм Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури.

Україна є членом ЮНЕСКО та має власну Національну комісію у справах ЮНЕСКО, бере участь у виконанні деяких програм ЮНЕСКО,

в тому числі у галузі культури, працює в деяких міжнародних комісіях; діють національні комітети, комісії та міжнародні центри. Однак у цілому діяльність Національної комісії в галузі формування ресурсів національної культурної спадщини не можна визначити як активну.

Діяльність ЮНЕСКО в галузі культури охоплює сфери збереження та відродження матеріальної і нематеріальної культурної спадщини; розвиток мистецтв; сприяння розвитку сучасних культур; сприяння поверненню втрачених культурних цінностей країнам їхнього походження; поширення книг і читання шляхом сприяння розвитку книговидавничої справи; розвиток індустрії культури та розробку політики в галузі культури; захист авторських і суміжних прав; аналіз взаємозв'язку між культурою та суспільним поступом, врахування культурного фактора у розвитку суспільства; розвиток культурного плюралізму та міжкультурного діалогу.

Серед основоположних документів ЮНЕСКО – «Конвенція щодо захисту культурних цінностей на випадок збройного конфлікту» (1954); «Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури» (1982); «Всесвітня доповідь по культурі, 2000+»: «Культурна різноманітність, конфлікт та плюралізм» (2000); «Декларація та Програма дій в галузі культури миру» (1999); «Всесвітня доповідь з освіти» (2000); «Декларація принципів толерантності» (1995); «Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (1972); «Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини» (2003); «Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» (2005); «Конвенція ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» (1970) тощо.

Питання тісного зв'язку культури з розвитком інформаційного суспільства порушувалось у 90-х роках ХХ ст., зокрема, у Програмі «Інформаційне суспільство для всіх» (1996 р.), на Всесвітньому саміті з інформаційного суспільства (1998), а також у Всесвітніх доповідях «До суспільства знань» та «Інформаційне суспільство для всіх» (1996). Однією з фундаментальних стала прийнята за сприяння ЮНЕСКО програма «Пам'ять світу», яка націлена на збереження культурної спадщини людства в найкращих її зразках (1992). Крім того, прийнято хартії та декларації у галузі цифрової спадщини та цифрової культури, зокрема Ванкуверську декларацію «Пам'ять світу в епоху цифрових технологій: оцифрування і збереження» (2012), «Хартію про збереження цифрової спадщини» (2003), створено Міжнародну програму

Громадських мультимедійних центрів та програму ЮНЕСКО з аудіовізуальної спадщини тощо.

Одним з важливих результатів діяльності ЮНЕСКО стало привнесення в суспільну свідомість великого значення культури і освіти не лише для прогресу людства взагалі та держав і народів зокрема, а й для розвитку взаєморозуміння між людьми і зближення народів. Архіви, бібліотеки та музеї стали базовими суспільними інституціями ЮНЕСКО, в архівній, бібліотечній та музейній галузях були створені міжнародні організації, що беруть безпосередню участь у розробці всіх основоположних документів ЮНЕСКО. Йдеться про Міжнародну раду архівів (МРА), Міжнародну федерацію бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА), Міжнародну раду музеїв (МРМ).

В Україні, яка приєдналася до усіх декларацій ЮНЕСКО, сформована нормативна база щодо регулювання культурної сфери: Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (1999); Закон України «Про музеї та музейну справу» (1995), Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993); Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000); Закон України «Про культуру» (2010); Положення про Державний реєстр національного культурного надбання (далі ДРНКН) (1992); Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних» (2016); затверджена постановою Кабінету Міністрів України Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр. (1999) тощо.

Цей період діяльності ЮНЕСКО фактично був підготовчим етапом до розробки наступного стратегічного етапу, пов'язаного зі створенням та реалізацією концепції конвергенції культури та консолідації культурної спадщини різних народів для вирішення питань в умовах конкретного створення мережевого інформаційного культурного простору Європи та світу.

Реалізація концепцій культурної політики країн ЄС у галузі культури супроводжувалася створенням міжнародних робочих груп, започаткуванням проєктів і програм, затвердженням методик, націлених на узгодження усіх параметрів підготовки мережевого ресурсу та інформаційно-технологічних платформ, розробкою комплексних технологій консолідації культурної спадщини, що також потребувало значного часу.

Утворення Європейського Союзу та розробка його стратегій у галузі культури відіграли значну роль у формуванні інтегрованих ресурсів у Європі. Організаційні засади з питань координації діяльності, що

розгорталися в кількох напрямках, потребували врахування національних стратегій, залучення великої кількості професійних фахівців різних країн, які об'єднувалися в комітети, робочі групи, спільно фінансувалися Європейським Комітетом за допомогою таких міжнародних організацій як ЮНЕСКО, МРА, ІФЛА та країн, які брали участь у цих процесах, а також урядів і меценатів. У цей період виникає усвідомлення необхідності **визначення принципів європейської культурної ідентичності та значення соціальної компоненти для розвитку науки, суспільства і формування європейської колективної пам'яті**. Створення цифрового ресурсу культурної спадщини породило потребу вироблення спільної політики оцифрування щодо архівів, бібліотек, музеїв (далі АБМ) як установ пам'яті та концентрації уваги на історико-культурній спадщині в цілому і документальній зокрема. Проект, у якому взяли участь як національні, так і міжнародні організації, реалізовувався в рамках розробки ЄС стратегії науково-технічного розвитку Європи від 2000 до 2020 р. і втілювався у цифровій бібліотеці Europeana [22]. Досвід ЄС у цьому напрямі має безпосереднє значення для приєднання України до цього процесу та імплементації правового контексту й методологічного досвіду Європейського Союзу в галузі інтеграції культурної спадщини.

Найбільш значущими є документи сектору культурної спадщини Європейського Союзу та його керівних органів, що розкривають процеси створення європейського інформаційного культурного простору, стратегію та шляхи формування цифрових ресурсів історико-культурної спадщини. Спільна методологія та технологічні підходи закріплені в документах Європейського Парламенту, Європейської комісії (зокрема рамкові програми), Ради Європи, висвітлені у звітах європейських комісій та рішеннях конференцій, у «Лісабонській стратегії ЄС до 2000», проєкті «Електронна Європа» (eEurope), в рамках якого може здійснюватися багато програм як усередині країн-членів ЄС, так і на рівні Європейської Комісії. Проєкт eEurope (план дій eEurope 2002, план дій eEurope 2005, план дій eEurope 2010 та далі, – до 2025 р.), а також програма eContent в її варіаціях (eContentPlus) спрямовані на розвиток європейського контенту цифрового ресурсу і зорієнтовані на багатомовний контент для інноваційних онлайн-послуг у Європі.

Крім того, варто згадати матеріали конференції ЄС у Лунді, проєкти MINERVA і MINERVA PLUS, що стали конкретним механізмом реалізації Лундських принципів, проєкт BRICKS (Building Resources for Integrated Cultural Knowledge Services) (2004–2007), який виконує роль Європейської цифрової пам'яті, об'єднує проєкти цифрових бібліотек, архівів,

музеїв та інших установ культури, проєкт ATHENA (Access to cultural Heritage networks across Europe) стосовно співробітництва з Європейською мережею цифрових бібліотек, проєкт MICHAEL (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe) (Мультилінгвістична інвентаризація культурного спадку в Європі), проєкт ERA-NET (European Research Area Network), програму доступу до цифрових джерел ЮНЕСКО PERSIST тощо. Треба також відзначити положення Меморандуму ЄС «Основні принципи, що стосуються доступу до творів поза комерційним використанням», Директиви ЄС щодо інтелектуального права, звіт Європейської комісії «Культурна спадщина: онлайн-доступ та цифрове збереження» (2013–2015) тощо.

Для глибшого розуміння теми ролі консолідації та інтеграції культурної спадщини в економічному та духовному поступі важливі деякі аспекти європейської економічної стратегії, викладені в документі «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання» на порталі Європейської комісії з питань мереж зв'язку, контенту і технологій (Directorate General for Communications Networks, Content and Technology – DG CONNECT). Одним із інструментів реалізації стратегії «Європа 2020» на 2014–2020 рр. стала рамкова програма ЄС «Горизонт 2020», яка сьогодні послідовно триває у науково-дослідному проєкті, розрахованому на 2021–2027 рр.

У жовтні 2021 р. підписано угоду про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» і Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021–2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» (2021–2027). Підписання документа забезпечить правову базу для співпраці у науковій і науково-технічній сфері та створить передумови, необхідні для прискорення становлення України як впливової європейської держави шляхом розширення міжнародного науково-технічного співробітництва, забезпечить необхідні кроки для інтеграції нашої країни до Європейського дослідницького простору. Також було підписано важливу для нашої проблеми угоду про участь України у програмі «Креативна Європа» (2021–2027), спрямованій на підтримку та посилення конкурентоспроможності європейського культурного, креативного та аудіовізуального секторів, а також розвиток і просування культурного й мовного розмаїття та збереження європейської культурної спадщини.

Розробка концепцій, стратегій та шляхів реалізації створення світового інтегрованого ресурсу цифрової культурної спадщини стала предметом

діяльності Асоціації європейських наукових бібліотек LIBER-EBLIDA (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) та інших міжнародних організацій. До цієї справи долучилися спеціалісти усіх країн світу. І цей досвід унікальний. Сьогодні інтегрований ресурс є універсальним проектом для культурних та наукових закладів усього світу, що зберігають та вивчають культурну спадщину та розробляють засади її консолідаційної ролі. Це реалізується передусім на вебпорталах міжнародних цифрових бібліотек, зокрема Євросіани, Світової цифрової бібліотеки, Манускрипторіуму – ресурсу рукописів та рідкісних видань.

Діють і національні стратегії та концепції побудови національних цифрових проєктів провідних країн світу на базі національних бібліотек – інтегрованого ресурсу європейських країн, а також Ізраїлю, США, Австралії, Китаю, Японії, Індії, у яких відображено специфіку змісту контенту мультикультурних країн [12, 23].

У липні 2015 р. в Україні обговорювався проєкт Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України». Це спроба по-новому, з урахуванням документів ООН, Європейського Союзу, Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, визначити місце і роль бібліотек у суспільному поступі як важливої соціальної інституції, покликаної забезпечувати вільний і рівний для всіх громадян доступ до інформації, знань, культурних надбань, сприяти задоволенню їхніх освітніх потреб протягом життя, отриманню знань і навичок, необхідних в умовах суспільства знань, допомагати людям у реалізації громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав; як учасників формування національного інформаційного ресурсу і простору та провідників державної інформаційної політики [20]. Однак питання про створення національного інтегрованого мережевого ресурсу культури на спільній платформі у цій Стратегії не обговорювалось.

Кабінет Міністрів України 17 січня 2018 р. схвалив Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. і затвердив план заходів щодо її реалізації. Концепція передбачає здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проєкти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій. Сформульовано

основні принципи цифровізації, дотримання яких є визначальним для створення, реалізації та користування перевагами, що надають цифрові технології. Так, принцип 5 проголошував, що цифровізація має орієнтуватися на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до ЄС, виходу на європейський і світовий ринок. Проте відсутність компонента культури у цьому документі є значним недоліком концепції, про культуру згадується дуже побіжно («розвиток культури»).

Отже, масштабна діяльність зі створення цифрових ресурсів культури та інфраструктури залишилася поза увагою оголошених офіційних стратегій в інших галузях суспільної діяльності, принаймні вона не відзначилася приєднанням до реального створення національного ресурсу культурної спадщини на спільній платформі, хоча різні культурні та наукові установи частково брали участь у наданні матеріалів для бібліотек [25]. Цифрові проєкти та досягнення України в галузі створення цифрових ресурсів культурної спадщини належали переважно ентузіастам [3]. Але ж, як згадувалось, Європейський комісар з питань внутрішнього ринку Т. Бретон (Thierry Breton) під час обговорення стратегії цифрової бібліотеки Європіани на 2010–2025 рр. відзначав, що лише консолідація економічного та культурного компонентів цифровізації – спільноти, економічних важелів, співпраці наукових та культурних інституцій, заснована на рівноважному вирішенні екологічних, цифрових та соціальних викликів, допоможе Європі стати справжньою, яскравою екосистемою у XXI ст. [42].

Україна сьогодні також потребує вирішення внутрішніх питань консолідації суспільства за різними стратегічними напрямками, у тому числі й культурним.

Аналіз міжнародної діяльності та національних проєктів вирішення питань інтеграції культурної спадщини з метою розвитку взаєморозуміння між людьми і зближення народів, як це декларували ЮНЕСКО та ЄС, показує, що для України найближчою стала **модель Європіани**, побудована на засадах цифрової інтеграції ресурсів культурної пам'яті народів різних європейських країн та інституційної конвергенції. Слід врахувати й досвід провідних країн з мультикультурної складової у розбудові єдиного економічного та культурного простору на засадах концепції стратегії ЄС щодо наукової та культурної інтеграції. Досвід побудови Європіани та Європейської цифрової бібліотеки писемної культурної спадщини (2007–2009) корпусно проявився у проєкті ENRICH (European Networking resources and information concerning cultural heritage).

ЄС (сектор спадщини) прийнято програму стратегії Європіани на 2000–2025 рр., основним лейтмотивом якої є цифрова трансформація європейської культури. Ця стратегія розроблена на основі звіту, підготовленого Комісією при парламенті та раді про оцінку Europeana та шляхи вперед (COM /2018/612) і заснованого на рекомендації Експертної групи з цифрової культурної спадщини та Europeana (DCHE – Digital Cultural Heritage and Europeana) за участю Europeana Foundation – оператора і лідера консорціуму, який надає базові послуги цифровій бібліотеці Europeana; Europeana Aggregators’ Forum – мережі національних, доменних і тематичних агрегаторів, що підтримують культурні установи, які надають дані та контент Europeana, а також Europeana Network Association – сильної та демократичної спільноти з місією розширювати та покращувати доступ до цифрової культурної спадщини Європи.

Ця стратегія обговорювалася представниками держав-членів у DCHE, представниками Генерального директорату Європейської Комісії з комунікаційних мереж, контенту і технологій та членами підгрупи DCHE. Комерційна складова проекту ґрунтується на фінансовій участі не лише глобальних гравців, таких як Facebook, Google, Amazon, Microsoft та Apple, а також комерційних служб, що базуються у відповідних країнах. Але сектор спадщини не може покладатися лише на комерційні системи для забезпечення доступу громадськості до європейської культурної спадщини. Сильна громадська альтернатива, за визнанням авторів Стратегії, має вирішальне значення. Europeana надає точку доступу до надійних даних і знань із надійних джерел європейських установ культурної спадщини, які вносять свою частку в Cultural Commons, що приносить користь як установам, так і громадянам. Оскільки установи культурної спадщини розвиваються у напрямі перетворення у цифровий формат, вони роблять свій внесок у співпрацю з Європейською мережевою асоціацією та Форумом агрегаторів Європіани. У створенні спільної платформи передбачено стандарти та інструменти для формування спільного майбутнього цифрової культури: осіб, установ та прихильників знань задля розвитку Стратегії Європіани 2020–2025 [42, с. 21].

Основні пріоритети полягають у зміцненні європейської інфраструктури, підтримці проектів створення високоякісних цифрових копій і метаданих у стандартизованих форматах, оскільки установи, що зберігають спадщину, суттєво відрізняються залежно від типу колекцій, якими вони керують, їхнього домену, фінансування, досвіду та відкритості до технічних інновацій. Стандартизовані формати дають їм змогу ділитися, досліджувати, опитувати та використовувати цифрові колекції таким

чином, щоб вони відповідали їхнім власним місіям XXI ст. та інтеграції цифрових колекцій спадщини [12].

Інше завдання стратегії Європіани на 2021–2025 рр. – подолання багатомовності у використанні ресурсів, що на сьогодні є гострою проблемою. Продовжуючи розвивати багатомовність за допомогою збагачення метаданих і словників, Європіана розгляне альтернативні та взаємодоповнювальні підходи, такі як Connecting Europe, орієнтовані на послугу електронного перекладу матеріалів закладів, які представлені в цифровій бібліотеці. Головна мета реалізації завдання eTranslation – допомогти європейським та національним організаціям долати мовні бар'єри шляхом надання можливостей машинного перекладу, які передбачають дозвіл усім інфраструктурам цифрових послуг бути багатомовними.

Еурогеана продовжує займати провідні позиції у світі цифрової трансформації. Вона планує розробляти стандарти і права, і забезпечувати прозорість агрегованого матеріалу з усієї Європи на одній платформі. Це також надасть установам сектору культури більше цифрових інструментів які можуть підтримати їх у їхніх власних цифрових трансформаціях. Усе це у підсумку сприяє новому розумінню нашого світу і його закономірностей, створює унікальні переваги та перспективи для відповідальних осіб, установ культури, науки і підприємств [42, с. 22].

Як загальна багатомовна точка доступу до цифрової європейської спадщини та потужна платформа для спілкування, Еурогеана надає змогу установам культурної спадщини різних країн вийти за межі культурних і національних кордонів, включитись до загальноєвропейського контексту, об'єднати досвід різних культурних інституцій і розмістити колекції зі всіх країн і всіма мовами на спільній технологічній платформі, показати свій внесок в історію Європи. Велика кількість працівників, дослідників, викладачів та студентів, творчих працівників в усьому світі зможуть скористатися цим джерелом.

У перспективі нові технології цифрової інфраструктури допоможуть сформувати високоякісний контент, збагачувати записи метаданих та забезпечувати їх автоматизований переклад, дадуть змогу повторного використання цифрового контенту, прискорюватимуть обмін та розширення доступу до джерел культурної інформації, об'єднуюватимуть наукові, культурні, фінансові структури для виконання спільних завдань, а також залучатимуть окремих осіб, які впливають на ефективний розвиток цифрового простору. Усе це сьогодні у центрі завдань цифрової трансформації Європіани на майбутні роки роботи – до 2025 р.

Питання інтеграції та проблеми цифрового суспільства в контексті створення загальноєвропейської цифрової спадщини докладно висвітлено в робочому документі «Культурна спадщина: Цифровізація, онлайн-доступ, цифрове збереження : імплементація», опублікованому у 2016 р. [39].

РОЗДІЛ 2

ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРИ ЯК СУКУПНОСТІ МАТЕРІАЛЬНОГО І ДУХОВНОГО НАДБАННЯ ДЕРЖАВИ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Поняття культури та соціокультурного простору тісно пов'язані, але є й специфічні особливості. Соціокультурний простір як цифровий формується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Поняття культури як сукупності матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти. Поява інформаційних цифрових технологій мережевого простору зумовила виникнення нового явища – цифрової культури, що має складний контент, структуру та функціональні зв'язки.

Цифрова культура має інтегрований характер, вона є як складовою спільноти, що її породила, так і частиною світової культурної спадщини, а з розвитком інформаційних технологій, телекомунікацій, мобільного зв'язку, глобальної мережі «Інтернет», вона формує віртуальне середовище об'єктів цифрової культури. Культурна спадщина в епоху глобального інформаційного суспільства, епоху віртуального простору і часу, суспільства з безмежними можливостями інформаційних технологій, будучи її частиною, сприяла появі поняття «Digital (virtual) heritage» (цифрова або віртуальна спадщина), яка охоплює як інформаційні ресурси, що містять електронні копії предметів культурної спадщини, так і створені комп'ютерні феномени культури, що існують лише у цифровій формі.

Створюваний сьогодні ресурс об'єктів цифрової культури має значний потенціал для розвитку соціокультурного простору, що вже доведено практикою. Здійснюється збереження культурної спадщини в цифровій формі, яка може бути багаторазово поширена в будь-якому суспільстві, що гарантовано правом вільного доступу до цифрових об'єктів культури. Цей процес є ефективним засобом включення культурного контенту у формування самого простору і ментальності кожного громадянина певної держави, а також реалізації необмеженої популяризації культурної

спадщини та її включення в контент будь-якої культури. Розвиток інформаційних технологій і комп'ютерних мереж досяг того рівня, коли вони здатні робити значний внесок у збереження і розповсюдження об'єктів цифрової культури, які згодом можуть трансформуватись у об'єкти культурної спадщини. Цьому активно сприяють і будуть сприяти, наприклад, електронні бібліотеки, віртуальні музеї, цифрові архіви, електронні ЗМІ тощо. На сучасному етапі розвитку нашої держави ці зміни насамперед зумовлені євроінтеграційними процесами і прагненням до гідної репрезентації української культури у світовому інформаційному просторі.

За спостереженнями В. Добровольської та інших дослідників соціокомунікаційного простору культури, це складна система, яка не лише забезпечує обмін інформацією у вертикальному і горизонтальному зрізах, а й сприяє створенню нової інформації, володіє властивістю синергії та перебуває у стані динамічного розвитку. Об'єктивно цей процес має значний вплив на глобальні та регіональні суспільні процеси та несе і блага, і значні ризики, без усвідомлення неминучості яких неможливі наукові дослідження у подальшому.

Соціокомунікаційний простір культури має власні функції, інфраструктурну та суб'єктну складові, які визначаються сучасними і перспективними можливостями інформаційних технологій та необхідністю розвитку соціальної комунікації. У цьому просторі – просторі культури – структура перебуває в динаміці та розвитку, спричиненими як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, що з часом приводить до зміни взаємодії елементів усіх структурних утворень. Це дає змогу узгодити її з поточним і перспективним напрямками розвитку соціокомунікаційного простору культури. Важливу роль відіграє державна політика в галузі культури в мережевому суспільстві. [3].

Державна політика України в сфері культури визнає культуру одним з головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України. Вона базується на принципах

- утвердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, орієнтування як на національні, так і на загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними і класовими інтересами;
- збереження і примноження культурних надбань;
- розвитку культурних зв'язків з українцями, які проживають за кордоном, як основи збереження цілісності української культури;

- гарантування свободи творчої діяльності, невтручання у творчий процес з боку держави, політичних партій та інших громадських об'єднань;

- рівності прав і можливостей громадян незалежно від соціального стану та національної належності у створенні, використанні та поширенні культурних цінностей;

- доступності культурних цінностей, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина;

- забезпечення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та естетичного виховання громадян;

- заохочення благодійної діяльності у сфері культури підприємств, організацій, громадських об'єднань, релігійних організацій, окремих громадян;

- всебічного міжнародного культурного співробітництва;

- визнання пріоритету міжнародно-правових актів у сфері культури;

- поєднання державних і громадських засад у забезпеченні розвитку культури [21].

За висновками дослідників культури, культурна політика в державі реалізується за посередництва спеціальних соціальних інституцій – системи освіти, закладів культури (музеї, бібліотеки, архіви, виставки, театри, кінотеатри, концертні зали тощо), а також засобів масової комунікації (преса, радіо, телебачення, відео і комп'ютерні мережі). Учасниками культурно-політичних процесів є всі інституції та суб'єкти, що беруть участь у соціокультурному житті, їх можна поділити на три складові:

- спільноти, що становлять різні субкультури у межах національної спільноти та мають відмінні картини світу. Їхні картини світу і є об'єктом культурної політики;

- особи, які створюють «продукти» культури – письменники, архітектори, художники, актори, режисери, співаки, композитори, музиканти, критики, іміджмейкери, продюсери, телеведучі та ін.;

- особи, уповноважені здійснювати культурну політику, – державні діячі, чиновники, меценати, керівники закладів культури тощо [8].

Це ставить питання про прийняття на державному рівні концептуальних засад представлення культурної спадщини України у цифровому середовищі, яке створює простір культури та пов'язує його з функціями національної ідентифікації українського суспільства та формування національної ідентичності.

Величезний контекст поняття соціокультурного простору вимагає знайти певний підхід, який має стати опорою для поступової реалізації

завдання формування цілісного соціокультурного простору України як складової консолідаційних національних стратегій.

Створення консолідованого ресурсу соціокультурного простору під егідою держави надає можливість систематизації культурної інформації, отримання джерельної бази, доступної кожному члену суспільства, та своєчасного надходження до урядових структур актуальної і достовірної інформації, необхідної для прийняття правильних управлінських рішень. Інтеграція різних культурологічних інформаційних ресурсів в єдиній інформаційній системі сприятиме об'єднанню електронних бібліотек в єдину інформаційну систему, загальнодоступності інформаційних ресурсів для користувачів та забезпеченню доступу користувачів до загальних культурологічних мережевих ресурсів за допомогою посилань, які будуть розміщені в цій системі.

Щодо стратегії розвитку культури та напрямів реформи культури в Україні на початку 2016 р. прийнято такі рішення:

- визнання центрального місця культури в загальнонаціональному розвитку та винятковості національної ідентичності, що спирається на українську культуру; посилення ролі культури в соціально-економічному розвитку України шляхом взаємодії і посилення відповідальності державних органів та громадянського суспільства. Залучення якнайширшого представництва зацікавлених сторін до процесу формування та реалізації державної культурної політики;

- удосконалення та модернізація правових, структурних і фінансових інструментів підтримки культури;

- забезпечення доступу до культури через традиційні та нові форми культурної діяльності; забезпечення державної підтримки культурного розмаїття України: всі громадяни України, незалежно від місця проживання, статусу, належності до певної соціальної чи етнічної групи, незалежно від майнового статусу, походження, статі мають рівні права на формування власної культурної ідентичності та її вираження, доступ до національного і світового культурного надбання, участь у культурному житті;

- забезпечення державної підтримки національного культурного продукту і провідної ролі митців та менеджерів культури у створенні, поширенні та збереженні національного культурного продукту; формування попиту і споживача сучасного культурного продукту і культурних послуг, культурної політики та ринкових умов; вдосконалення культурної освіти; формування цілісного інформаційно-культурного простору;

- підтримка інновацій, нових знань, креативних індустрій, що відповідають викликам XXI ст. [4].

Отже, законодавчі засади передбачають завдання формування цілісного інформаційно-культурного простору та підтримку інновацій. Разом з тим не надано відповідної уваги створенню цілісного культурного простору та його цифровізації, хоча станом на 2016 р. цифрова культура вже завоювала своє місце в культурному просторі України.

Поняття інформаційно-культурного простору пов'язане з поняттям об'єкта культури і складним явищем, що характеризується багатоматністю, багатоаспектністю, багатомовністю та мультикультурністю. Сьогодні значна частина культурних об'єктів існує в інформаційному просторі, представленому ресурсами культурних установ, які розміщені на сайтах цих установ.

Водночас розуміння історичної тяглості культури враховує необхідність такого компонента як цифрові ресурси історико-культурної спадщини, яка підлягає ще оцифруванню як частина національної культурної пам'яті.

Оцифрування культурної спадщини є часозатратним, трудомістким та дорогим завданням, а також потребує не лише технічного, а й кадрового забезпечення. Тому для створення консолідованого українського цифрового ресурсу важливим є визначення критеріїв організації та експертизи об'єктів спадщини для оцифрування, які стануть основою стратегії оцифрування історико-культурних фондів. Серед основних критеріїв слід враховувати: змістові, ціннісні, збереження, користувацькі, юридичні, технічні, організаційні.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ТА ПИТАННЯ КОНСОЛІДАЦІЙНИХ АСПЕКТІВ ЦИФРОВОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ

Культурна спадщина України, як і інших мультикультурних держав та Європейського Союзу, – поняття багатоаспектне і багатовекторне, яке складається з множини суспільних цінностей, що визначаються учасниками процесу використання, збереження та управління спадщиною. Багатоаспектність культурної пам'яті зумовлена широким спектром визначення поняття культурної цінності: естетична, художня, духовна / релігійна, соціальна, політична, цивілізаційна, моральна, освітня / пізнавальна, історична, автентична, документальна, літературна, наукова / технологічна тощо.

Крім традиційного розмаїття культурних цінностей, поняття культурної пам'яті в цифрову епоху також має багатогранні прояви, що формують явище, яке отримало назву е-культура (e-Culture): оцифрування традиційної культурної спадщини, збереження проявів сучасної цифрової культури, створення метаданих культурних об'єктів, введення у широкий громадський обіг матеріалів установ культурної пам'яті (бібліотек, архівів, музеїв). Отримані цифрові аналоги та культурні об'єкти, народжені цифровими, дають змогу працювати з матеріалом, не завдаючи жодної шкоди оригіналу, формувати важливий ресурс для доступу громадян до необхідної інформації [46].

Є змога консолідувати ретроспективний контент багатоміжового історичного розвитку України установ культурної пам'яті і нові досягнення культури в єдиному взаємопов'язаному та цифровому представленні. Очевидно, що цифровий формат культурної пам'яті має численні переваги, які сьогодні не заперечуються. Але, як застерігають експерти в галузі культурних цінностей, у процесі тотальної цифровізації інформаційно-комунікаційні технології слід розглядати лише як потужні інструменти для досягнення важливих результатів. Завдання полягає в тому, як скористатися перевагами цих цифрових інструментів, спрямовуючи їх використання на створення справжньої додаткової вартості для об'єктів культурної спадщини, а якщо говорити про духовну складову – як досягнути інтеграційних можливостей багатоаспектного та багатомовного

контенту для задоволення інтелектуального й духовного розвитку особистості, формування колективної пам'яті та спільних культурних цінностей. Кількість відвідувачів закладів культури та наукових бібліотек, які безпосередньо працюють з ретроспективними джерелами пам'яті, не тільки зростає, багато з них долучаються до підготовки та участі в цифрових культурних заходах [26, 57].

Крім ЮНЕСКО та сектору спадщини ЄС, на це звертається увага у Програмі розвитку ООН (United Nations Development Programme). У Програмі зазначено, що культурна спадщина є центральним елементом індивідуальної та колективної ідентичності та пам'яті, забезпечуючи спадкоємність між минулим, сьогоденням і майбутнім; відображає та виражає цінності, вірування, знання, традиції та практики людей, які постійно розвиваються; відіграє вирішальну роль у процесі сталого розвитку через підвищення соціальної згуртованості, різноманітності, добробуту та якості життя. Програма передбачає всіляке сприяння збереженню, охороні, використанню та управлінню культурною спадщиною [63].

Відповідно до цих глобальних дороговказів у сучасному цифровому суспільстві ресурси культурної спадщини вирішують такі важливі завдання:

- забезпечення вільного доступу до культурної спадщини у цифровому форматі усім користувачам (зادля проведення наукових досліджень та підвищення культурного рівня);
- популяризація культури в суспільстві через цифрові канали комунікації (інформаційно-освітня діяльність);
- застосування інформаційних технологій для збереження оригіналів культурної спадщини у поєднанні з традиційними технологіями тощо.

Загальні підходи до створення джерельної бази для національно-державної ідентифікації у світовому співтоваристві викладено в статті Л. Дубровіної, яка обґрунтовує необхідність формування і дослідження корпусу історичних пам'яток культури та документів, рукописних пам'яток та стародруків національного походження; архівної та книжкової спадщини державних організацій, товариств, культурних та освітніх закладів, видатних осіб. Наявність такого потужного історико-культурного документального базису свідчить про тяглість та потужність розвитку держави, демонструє її здобутки, навіть якщо вона певний час існувала у складі інших держав [5].

Найцінніший фонд національних джерел пам'яті є суспільним надбанням, зберігається в національних архівах, бібліотеках, музеях і не обмежується авторськими правами. У західних країнах та міжнародному

законодавстві до культурних цінностей додаються ще й галереї, де представлені сучасні твори культури, але це є окремим питанням – не культурної спадщини, а питанням представлення культурних цінностей і фактами розвитку сучасної культури та охорони авторського права. Тому у питаннях стратегії формування цілісного соціокультурного простору щодо створення джерельного ресурсу ще багато роботи.

Історико-культурні та духовні джерела, сконцентровані у фондах цих інституцій, становлять інформаційне підґрунтя осмислення шляху народу та держави, забезпечують відтворення регіональних, соціокультурних, етноконфесійних та інших характеристик суспільства. У сукупності вони утворюють єдину систему інтегрованих історичних та культурних джерел національної, соціальної, історичної, регіональної та індивідуальної пам'яті – важливий складник національного та глобального інформаційного простору, який прямо впливає на суспільну свідомість та відіграє об'єднувачу роль [7].

Спостереження за стрімкими сучасними процесами цифровізації всіх аспектів діяльності суспільства показують, що у дослідженнях та щоденній практичній діяльності у галузі культурної пам'яті цифрова конвергенція відбувається не лише на інституційному рівні між установами комплексу інституцій пам'яті, а й між компонентами оцифрованої культурної пам'яті –спадщиною та новими, «народженими цифровими», ресурсами. Ми також завдяки цифровим технологіям можемо спостерігати конвергенцію міжкультурного, міждисциплінарного та міжпрофесійного характеру. Розглянемо докладніше ці процеси в контексті функціонування цифрових національних та міжнародних проєктів і формування цифрових ресурсів історико-культурної спадщини.

Інституційна конвергенція

Питання інституційної конвергенції та шляхів створення цифрових ресурсів дискутувалося у професійних західних колах – йшлося про можливість конвергенції бібліотек, архівів та музеїв у інформаційному суспільстві у єдині комплекси, створення єдиних методик опису. Багато архівістів та бібліотекарів з різних країн, передусім Австралії, Сполучених Штатів Америки, Канади, висловилися щодо такої конвергенції шляхом узгодження технологій та стандартів на рівні методик створення метаданих для обміну ресурсами, однак питання наукового базового опису джерел певного типу, що зберігаються в різних інституціях, не знайшло на той час вирішення. Дискусії про відмінність цих інституцій як інституцій пам'яті були зняті пошуком можливостей об'єднання

зусиль щодо забезпечення інтегрованого доступу до колекцій бібліотек, архівів та музеїв, які можуть ефективно співпрацювати задля кінцевого результату – максимального задоволення користувачів інформації. Визнавалося, що спільні дані, сервіси, технологічна інфраструктура, персонал та експертиза можуть сприяти підвищенню продуктивності використання ресурсів установ, а також створювати онлайн дослідницькі середовища, які найбільше відповідатимуть очікуванням користувачів.

Нова культурна реальність – цифрова – змінює методологічні аспекти діяльності архівів, бібліотек, музеїв у галузі збереження документальної спадщини та доступу до документів та інформації, яку вони містять, а також поняття цифрової спадщини. А поняття «культурні цінності», «культурна спадщина», «культурне надбання», «пам'ятка культури» стають близькими за значенням, охоплюють як нерухомі, так і рухомі об'єкти наукової, історичної та художньої цінності.

Сьогодні архіви, бібліотеки, музеї за власної ініціативи створюють цифровий ресурс національної спадщини на сайтах і порталах, доступних у глобальному просторі. Цифрові технології дають змогу консолідувати всі традиційні складові дослідницької інфраструктури на єдиній електронній платформі, яка базується на концепції БАМ (Бібліотека – Архів – Музей). Розповсюдження документів через Інтернет стало каталізатором поновлення інтересу до відносин між інституціями БАМ, де використання цифрових ресурсів розмиває традиційні кордони між установами, відбувається поступова міжвідомча цифрова конвергенція.

На основі матеріалів публікацій, присвячених темі БАМ [7, 49], можна узагальнено схарактеризувати різницю між інституціями БАМ у контексті формування консолідованих інформаційних ресурсів.

Бібліотеки орієнтуються на збирання опублікованих документів, які протягом тривалого періоду практично вважалися синонімом друкованої продукції. До того, як було винайдено книгодрукування, бібліотеки збирали таблички, сувої, аркуші папірусу та складні рукописи в ручному переплетенні, відомі як кодекси. Пізніше основою бібліотечного фонду стали друковані видання, згодом додалися інші засоби масової інформації, такі як музичні записи та кіно, а сьогодні – електронні (значну частину недрукованих матеріалів у бібліотеках складно відрізнити від архівних).

Архіви зосереджені на колекціях неопублікованих документів. Це можуть бути тексти, зображення, музика тощо, але, як правило, не тривимірні об'єкти. Кожен архівний документ є унікальним. Архівні документи створюються природно і обов'язково як продукт регулярної юридичної,

комерційної, адміністративної чи соціальної діяльності державних установ, а не як спеціальні засоби для навчання та досліджень. Архіви, зберігаючи автентичні документи, переважно обслуговують правові потреби держави та соціальні запити суспільства, надають громадянам документальні підтвердження їхніх юридичних прав і соціальних гарантій, а також задовольняють потреби історичної науки. Відмінності між бібліотечними та архівними документами, сягають далеко в минуле, хоча позначення бібліотек як колекцій опублікованих робіт, а архівів – як сховищ неопублікованих первинних джерел – відносно нове явище, пов'язане з економічною раціоналізацією та спеціалізацією. Проте вже сьогодні його все важче підтримувати у світлі потенціалу цифрової конвергенції.

Музеї зосереджені на колекціях фізичних предметів меморіального значення: зібраннях пам'яток історії та культури, предметів – свідчень епохи в усій сукупності форм, видів та носіїв пам'яті, артефактів, які транслюють певний культурний код нації, виховують «візуальну культуру» і зберігають репрезентативні та унікальні рухомі та нерухомі пам'ятки природи, історії – матеріальної та духовної культури. Музейний об'єкт культурної спадщини має бути репрезентативним і автентичним, об'єктивно відображати факт культури певної історичної епохи, національної культури, факт історичної пам'яті як частини національної пам'яті та знайти своє місце в свідомості сучасної людини через реалізацію найважливіших для комунікаційної функції музеїв видів діяльності – культурно-просвітницької та науково-пізнавальної.

У міжнародній практиці існує й четверте поняття – Галереї, яким сьогодні в Україні бракує уваги, хоча вони є перспективним об'єктом цифровізації та доступу в інфраструктурі єдиного інформаційного простору.

Ідеї створення універсального комплексу джерел історико-культурної пам'яті як досконалої дослідницької інфраструктури неодноразово виникали ще на початку ХХ ст. Яскравий приклад – ідея побудови Mundaneum, яка належала бельгійським дослідникам Полю Отле та Анрі Ла Фонтену. Mundaneum був установою, що мала на меті зібрати всі світові знання та класифікувати їх відповідно до Універсальної десятикової класифікації. Він став значною віхою в історії збору даних та управління ними. Сьогодні його можна вважати попередником Інтернету. У ХХІ ст. Mundaneum є неприбутковою організацією, що базується в Монсі (Бельгія) і працює як виставковий простір, вебсайт та архів, які вшановують спадщину оригінального Mundaneum.

У проєкті 1928 р. Mundaneum мав складатися з п'яти основних компонентів [65]:

- міжнародна асоціація: розгалужений офісний комплекс, де розміщуються штаб-квартири різних міжнародних асоціацій, а також зал для засідань, розрахований на 3000 осіб;

- бібліотека: універсальна бібліотека з величезним картковим каталогом за зразком «Універсального бібліографічного довідника» і додаткові лекційні зали;

- університет: міжнародний університет, розрахований на розміщення щонайменше 500 студентів, який має налагоджувати тісні стосунки з іншими університетами по всьому світу;

- виставковий комплекс: загальнодоступна локація з приміщеннями для постійних та тимчасових експонатів за широким спектром тем;

- всесвітній музей: музей поділений на три частини: Твори, Час і Місце.

Дослідник у галузі бібліотекознавства Б. Рейворд ще в 1998 р. передбачив, що розрізнення бібліотек, архівів і музеїв не матиме вагомого значення в цифровому світі. Функціональна диференціація бібліотек, музеїв та архівів, відображена в різних інституційних практиках, фізичних місцях та фаховій роботі професійних кадрів, є відносно недавнім явищем. Це відповідь на потреби управління різними видами колекцій, оскільки вони зросли в розмірах і мають відповідати потребам та інтересам постійно зростаючого кола реальних і потенційних користувачів. Функціональна диференціація не відображає потреб окремого вченого чи освіченого громадянина, зацікавленого в якомусь аспекті навчання або життя. Для індивіда ідеалом залишається особистий кабінет, який містить все, що необхідно для певної мети, незалежно від природи залучених артефактів, будь то книги, предмети, дані, документи тощо [55]. Досвід цифровізації культурної сфери показав, що багато ідей швидкої конвергенції традиційних установ БАМ є утопічними, що пов'язано передусім із подоланням усталених міжвідомчих та адміністративних бар'єрів.

Водночас міжнародні цифрові бібліотеки – Цифрова світова бібліотека, Мінускріпторіум та Європіана – завдяки масштабній діяльності в галузі розробки спільних підходів, міжнародних узгоджених стандартів та цифрових технологій, які сформували цілий напрям цифрової гуманітаристики, продемонстрували можливості послідовного створення інтегрованого ресурсу різних видів та типів архівних документів, різновидових бібліотечних та музейних фондів на єдиній технологічній платформі. Поняття «цифрова бібліотека» на сучасному рівні охоплює

цифрові джерела та ресурсну базу всіх установ науки і культури, архівної та музейної систем.

Ресурсна конвергенція

У контексті формування консолідованих ресурсів цифрової культурної спадщини слід докладніше розглянути такі поняття як «електронна бібліотека», «цифровий архів» та «віртуальний музей», які за останнє десятиріччя також набули багатоаспектні значення.

Електронні бібліотеки. До визначення того, що є електронною бібліотекою, застосовувалися різні підходи, пов'язані з розвитком основних компонентів цифрових бібліотек: формування колекції документів та технологій оцифрування, збереження, організації знань, пошуку. Сфера цифрових бібліотек постійно змінюється із запровадженням нових форматів, стандартів, технологій, передового досвіду. Розвиваються концепції дизайну цифрової бібліотеки, технології електронного менеджменту. Практика електронних бібліотек визначається такими двома основними факторами як впровадження конкретними інституціями та орієнтація на певну аудиторію.

Типові приклади функціонування електронних бібліотек наведено у комплексному дослідженні «Розуміння електронних бібліотек: теорія і практика» («Discover digital libraries: Theory and practice»):

- оцифрування та надання доступу до спеціалізованих та історичних матеріалів національної спадщини;
- надання доступу до електронних колекцій і ресурсів публічними, науковими та спеціальними бібліотеками з різноманітними супутніми електронними послугами;
- створення електронних бібліотек професійними та іншими організаціями, на передплатній основі;
- розробка електронних колекцій для окремих галузей знань;
- розробка та створення величезних континентальних або національних порталів, які слугують інтерфейсом для багатьох закладів культури [66].

Дискусії з приводу того, чим є електронна бібліотека, ведуться від часу їх виникнення у 1990-х роках. Дослідники намагались узгодити місію та принципи традиційних бібліотек з електронним форматом інформаційних ресурсів і традиційною діяльністю бібліотек, мережевим доступом до ресурсів та новими можливостями взаємодії з користувачами [32].

У сучасному розумінні електронні бібліотеки розглядаються як багатовимірні соціотехнічні системи, доступні у мережевому середовищі, що складаються із взаємодії різних модулів, які забезпечують підтримку,

організацію та управління електронними ресурсами та пов'язаними з ними послугами для забезпечення наукової та освітньої діяльності, а також особистих досліджень користувачів [31].

Оцифрування сприяло створенню критичної маси ресурсів наукової та культурної спадщини в електронних бібліотеках. Сьогодні майже вся нова інформація створюється в цифровому форматі, проте, хоча кількість «народжених цифровими» бібліотечних ресурсів швидко збільшується, вона все ще становить невелику частку від усіх записаних світових знань. Загалом стратегія оцифрування фондів бібліотек залежить від таких основних факторів: формат і характеристики вихідних матеріалів (зокрема, унікальність та ступінь збереження); цілі конкретних проєктів/програм оцифрування; поточне і потенційне використання документів фонду; передбачувана аудиторія [44]. У вітчизняній практиці терміном цифрова бібліотека прийнято позначати зібрання оцифрованих матеріалів, які свого часу не мали електронних аналогів; термін електронна бібліотека трактується ширше – як зібрання матеріалів, що містить як оцифровані, так і власне електронні матеріали («народжені цифровими»), які сьогодні переважно не мають традиційних, неелектронних, аналогів [12].

Як справедливо зазначає О. Мар'їна, цифрова конвергенція значно вплинула не лише на електронні бібліотеки, а й на всю бібліотечну діяльність. Бібліотеки активно відповідають на вимоги користувачів цифрових медіа, здійснюють просування своєї продукції в друкованому сегменті, у мережових та мобільних платформах. Ефективні кросплатформні рішення вебсередовища дають бібліотекам змогу створювати масштабні цифрові активи, забезпечують доступ до всього спектра їхніх інформаційних продуктів і послуг: сайти, електронні каталоги, цифрові бібліотеки, віртуальні читальні зали; соціальні мережі, блоги, колективні сервіси цифрових публікацій; інтелектуальні пошукові інструменти, інформаційні агрегатори, семантичні технології; хмарні технології; мобільні технології [18].

У процесі еволюції електронних бібліотек у складному конвергентному цифровому середовищі визначилась низка не завжди легко вирішуваних завдань, які супроводжують їх функціонування, особливо в масштабних міжнародних проєктах:

- різний характер потреб користувачів та їхньої інформаційної поведінки: різні соціальні та вікові групи, різний рівень знань предметної області та обізнаності щодо засобів пошуку інформації;
- проблеми з сумісністю, стандартами та агрегацією електронних

ресурсів, створених різними установами та в межах різних цифрових проєктів;

- забезпечення стабільності, пов'язаної з проблемами довговічності цифрової інформації, різних цифрових форматів і носіїв даних, гарантованого фінансування;
- захист авторських прав і добросовісне використання електронних ресурсів;
- впровадження нових вебтехнологій: взаємодія із соціальними мережами та використання мобільного формату доступу [66].

Для вирішення частини з перелічених проблем за рахунок конвергенції бібліотечних та сучасних інтелектуальних вебтехнологій виникла концепція семантичної електронної бібліотеки, яка призначена вирішити такі завдання: інтегрувати інформацію на основі різних джерел метаданих за допомогою високоякісної семантики та змістово пов'язаної інформації; організувати взаємодію з іншими цифровими системами на рівні метаданих та/або комунікацій; забезпечити більш надійні, зручні, адаптивні інтерфейси пошуку інформації та взаємодії з користувачами [14, 60].

Цифрові архіви. Дослідники зазначають, що електронні архіви створюються для виконання притаманної традиційним архівам місії в епоху цифрових технологій: для захисту і збереження документальної спадщини, для забезпечення доступу до використання і вивчення збереженої документальної спадщини [38, 52]. Оцифрування документальних фондів істотно вплинуло на суспільний імідж архівів. Раніше недоступні та невидимі для широкого загалу архівні установи, які зберігали документи у захищених приміщеннях з обмеженим доступом для спеціалістів-дослідників, сьогодні стали значно відкритішими для суспільства. Онлайн-доступ до цифрових архівних матеріалів зробив архівну інформацію загальнодоступним ресурсом, сприяє демонстрації суспільної значущості архівних колекцій, забезпечує для широкої громадськості документальне підтвердження історичних фактів та символів національної пам'яті, сприяє цілодобовому та географічно необмеженому доступу до історичних джерел для наукової та освітньої діяльності [34]. Розмірковуючи над діапазоном значень терміна «електронний архів», Л. Філіппова констатує, що його вживають переважно у двох основних значеннях:

- інформаційна система, функціонально призначена для захисту, збереження, пошуку, використання, забезпечення доступу до архівних документів в електронному вигляді (оцифровані паперові документи та електронні документи, створені комп'ютерними засобами);

- самостійна система або складова (підсистема або модуль) системи електронного документообігу підприємства (установи).

«Цифровий архів» містить оцифровані архівні матеріали, в «електронному архіві» збирають електронні колекції, які охоплюють як оцифровані документи, так і будь-які електронні документи, створені за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [24].

Завдяки цифровим архівам забезпечується збереження національного надбання у цифровому форматі, надається доступ до архівних документів через Інтернет, створюються тематичні електронні колекції та віртуальні виставки, популяризуються архівні фонди та історичні колекції документів.

Значна перевага цифрового архіву полягає в тому, що він робить історичний матеріал доступним для творчого використання сучасними художниками, письменниками та дослідниками, тим самим створюючи «живий архів» (living archive), який переносить творчу практику з минулого в майбутнє, що особливо важливо для сфери мистецтва [35].

Широке впровадження відкритого доступу до архівних матеріалів, крім безперечних переваг, супроводжується деякими проблемами пов'язаними з тим, що цифровий архів є однією з форм електронної видавничої діяльності. Узагальнено, за матеріалами монографії австралійських дослідників «Use and Reuse of the Digital Archive» («Використання та повторне використання цифрового архіву»), можна навести основні з них:

- конфіденційність, яка є етичною і юридичною проблемою, ЗМІ та видавці мають приймати етичні рішення щодо права окремих осіб зберігати особисту інформацію від суспільного контролю;

- авторське право та його порушення – одне з найсуперечливіших юридичних питань, пов'язаних з піднесенням інтернет-культури, оскільки незаконне завантаження захищених авторським правом робіт стало повсюдною практикою;

- достовірність цифрових даних, пов'язана з тим, що сьогодні художники, письменники, фотографи, дослідники створюють великі обсяги традиційних джерел архівних колекцій у цифровому форматі, що призводить до необхідності розробки нових архівних стандартів для матеріалів, народжених цифровими, з обов'язковим збереженням необхідного контексту для подальшої однозначної інтерпретації;

- вразливість цифрових об'єктів (цифрових копій традиційних документів або народжених цифровими), пов'язана з необхідністю забезпечити їх гарантоване збереження та довготривалий доступ до них [52].

Сьогодні також спостерігається варіативність та невизначеність самого поняття «цифровий архів», пов'язана з інколи парадоксальними

процесами цифрової конвергенції. Інформаційні технології запозичили терміни архіви та архівування для позначення повсякденних дій зі сховищами даних або приватною інформацією на персональному комп'ютері. Деякі дослідники помилково ототожнюють ці процеси з архівною діяльністю. Ці термінологічні кліше призводять до неоднозначного трактування процесів архівування, які слід відрізнити від того, чим насправді є архівна діяльність, яка і в цифровому форматі не змінює своєї місії. Сам по собі формат документів не є критичним елементом для визначення цифрового архіву в його класичному значенні для суспільства. Архівісти всього світу вважають основною метою своєї діяльності не просто збереження документів та їхнього змісту, а скоріше організацію документів. Організація архівів призначена для відображення життя і діяльність окремої особи або організації, де походження документів та їх оригінальний порядок є ключовими принципами, які залишаються незмінними також і в цифровому середовищі [24, 43, 52].

Віртуальні музеї. Узагальнене формулювання поняття віртуальний музей наведено у термінологічному дослідженні, проведеному під егідою Virtual Museum Transnational Network (<http://www.v-must.net/>). У підсумковому звіті за 2013 р. віртуальний музей визначається як цифрова платформа, організована на постійній або тимчасовій основі, призначена для суспільного розвитку, відкрита для громадськості, яка залучає, зберігає, досліджує, передає та демонструє в цифровому вигляді матеріальну і нематеріальну спадщину людства та його навколишнього середовища, використовуючи різні форми взаємодії, комунікації, навчання, дослідження, задоволення та розширення досвіду відвідувачів. Автори звіту також підкреслюють варіативність типології віртуальних музеїв відповідно до різних аспектів їх функціонування: характер змістового наповнення, технологія інтерактивної взаємодії з користувачами, комунікаційні властивості, рівень залучення користувачів, охоплення аудиторії [62].

Орієнтовна класифікація віртуальних музеїв відповідно до різних концепцій реалізації пропонується в публікації А. Лоренте та І. Канеллоса (Anna Lorente Gall and Ioannis Kanellos). Вони поділяють віртуальні музеї на такі категорії:

- реальні музеї, які є віртуальним аналогом справжньої музейної експозиції;
- тематичні музеї. Вони включають вебсайти (не пов'язані з реальним музеєм), які демонструють твори мистецтва обраної тематики;
- концептуальні музеї: колекції мистецьких творів, які доступні тільки

в Інтернеті. Представлені цифрові твори мистецтва онтологічно залежать від ІКТ-посередництва;

- метамузеї: колекції кількох музеїв, не обов'язково пов'язані між собою. Можуть бути запропоновані спеціальні віртуальні виставки, які неможливо знайти в інших музеях [50].

Аналіз публікацій за темою віртуальних музеїв дає змогу підсумувати [2, 45, 50, 53, 62], що з огляду на співвідношення з реальною музейною діяльністю можна виділити такі основні варіанти віртуальних музеїв:

- віртуальна версія, максимально наближена до реального музею;
- нове експозиційне середовище, яке значно відрізняється від реального, що дає змогу створювати експозиції, які з різних причин неможливі у реальній виставковій практиці (цифрова реконструкція тематичної колекції з фізично розподілених установ культурної спадщини; реалізація цифрової реституції історико-культурних об'єктів, які реально неможливо повернути до країни походження; зібрання творів цифрового мистецтва, які не мають фізичних аналогів).

Мультимедійні технології заклали основу для альтернативного представлення самого музею та його колекцій у новому просторі, що дало змогу розширити кордони у віртуальному світі за межі фізичного простору музею та його традиційної аудиторії. Утворився новий тип віртуального музею – інтерактивний цифровий музей, у якому користувач перестає бути пасивним спостерігачем, глядачем, а стає учасником. Фундаментальним аспектом розвитку мультимедійних, гіпертекстових і гіпермедійних технологій стала можливість для користувача обирати шляхи ознайомлення з музейними матеріалами, порядок та пріоритети взаємодії з культурною спадщиною, робити запити до створеного матеріалу, а не просто пасивно спостерігати за обраними об'єктами. Користувачі такого віртуального музею мають змогу створювати свою власну музейну експозицію або нові артефакти, так званий третій простір (Third Space), який є комбінуванням «реального» та «цифрового», з метою створення нових змістових значень [52, 58]. Для цифрового музейного проекту, порівняно з архівом і бібліотекою, критичними аспектами реалізації є інтерактивність, інтерпретація, комунікація, залучення історико-культурного контексту.

Проведене стисле дослідження реалізації різних цифрових проєктів установ історико-культурної спадщини відповідно до концепції БАМ виявляє певні вади, коли замість того, щоб розкривати істотну відмінність між музеями, бібліотеками та архівами, їх широка класифікація як «інституції пам'яті» в державному секторі та наукових дослідженнях надто спрощує концепцію пам'яті та маргіналізує специфічні підходи

до каталогізації, опису, інтерпретації та розгортання колекцій, в межах яких музеї, бібліотеки та архіви традиційно взаємодіють з історією, змістом і культурною пам'яттю істотно різними способами [56]. Отже, щоб відбулась насправді успішна конвергенція, а не проста агрегація, електронних бібліотек, цифрових архівів та віртуальних музеїв, яка може взаємно збагатити ці розрізнені колекції, необхідно сприймати та здійснювати її не надто спрощено й популістично.

Міжкультурна та медіа, міждисциплінарна та професійна конвергенція

Термін «культурна конвергенція» (Cultural Convergence) у 1998 р. запровадив Г. Дженкінс, викладач Массачусетського технологічного інституту США. Він виходив з теорії, згідно з якою комунікація між народами світу розростається за допомогою Інтернету, що поступово нівелює відмінності між національними культурами, зрештою призводячи до формування єдиної глобальної культури. Один із прогностичних результатів цього процесу полягає в тому, що унікальні національні ідентичності зникнуть і натомість буде єдина міжнаціональна ідентичність [47]. Дослідники сучасного медіапростору М. Луканіна, Ю. Половинчак зазначають, що процес конвергенції є загальною властивістю сучасних інформаційних комунікацій, у межах якого відбувається підвищення взаємопов'язаності різних елементів комунікаційної системи. Медіаконвергенція охоплює різноманітні та різнопланові процеси поєднання різних форматів ЗМІ (активний розвиток газет, радіо і телебачення онлайн) до асиміляції в єдиному інформаційному полі різних рис традиційно розділених секторів ЗМІ, таких як телебачення, радіо та кінематографа. Відбувається також змішування ролей у інформаційно-комунікаційних процесах, що дає будь-якому користувачеві змогу брати активну безпосередню участь у виробництві інформаційного продукту, впливати на формування порядку денного [17, 19].

Найяскравіше цифрова конвергенція виявила себе у такому понятті як «розумна спадщина» (Smart Heritage), яке виникло на перетині двох популярних напрямів досліджень: «розумне місто» (Smart City) та «культурна спадщина» (Cultural Heritage). Концепція розумного міста передбачає поєднання інформаційних технологій з інфраструктурою, архітектурою, предметами побуту для вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем. Дослідники стверджують що «розумні» дискурси, такі як розумна мобільність та розумна інфраструктура, стали результатом розвитку дисципліни «розумне місто». Завдяки такій

конвергенції концепція розумності розвивається, формуючи самодостатні академічні та професійні екосистеми [10, 30]. Розумна спадщина сприяє громадському розумінню важливості вивчення та збереження історичних цінностей, дає експертам змогу приймати аргументовані рішення щодо управління та збереження культурної спадщини, через інтерактивні засоби ІКТ відкриває перспективи для розвитку туризму, емоційного та інтелектуального сприйняття культурних цінностей. Спеціалізовані додатки Smart Heritage об'єднують спільноту, державні установи та експертів, що допомагає ефективніше реалізувати проекти збереження культурної спадщини. Загалом, як відзначають дослідники явищ е-культури, проблема відсутності взаєморозуміння між культурним сектором, галуззю послуг та ІКТ-спеціалістами через їхній різний спосіб мислення, ускладнює досягнення плідної співпраці в різних сферах – від освіти до мультимедійного виробництва, де доступність контенту культурної спадщини могла б відкрити значні перспективи для суспільного розвитку. Досвід успішних проектів у галузі розумної спадщини показав, що для розвитку інноваційних та ринкових продуктів і послуг з реальним культурним впливом абсолютно необхідне особисте та безпосереднє залучення експертів відповідної культурної сфери [27].

Міждисциплінарна конвергенція

Взаємопроникнення цифрових технологій та дисциплін історико-культурної спадщини породжує різні форми міждисциплінарності, які виразно проявляються в межах створення соціогуманітарних цифрових проектів. Американський вчений у галузі цифрової гуманітаристики Мічиганського університету Дж. Клейн (Julie Thompson Klein) визначає, що міждисциплінарність зазвичай характеризується інтеграцією інформації, даних, методів, інструментів, концепцій та/або теорій з двох або більше дисциплін або корпусів спеціалізованих знань. Це сприяє більш цілісному розумінню питання, теми, проблеми окремими особами чи командами. Методологічна міждисциплінарність зазвичай покращує якість результатів за допомогою застосування методів, концепцій або інструментів з іншої дисципліни, щоб перевірити гіпотезу, відповісти на питання дослідження або допомогти розробити теорію. На відміну від цього, теоретична міждисциплінарність розвиває більш вичерпне загальне уявлення, як правило, у формі нових концептуальних структур або синтезів [48].

Прояви міждисциплінарної взаємодії демонструють найпопулярніші теми досліджень цифрової гуманітаристики, які наводить Олів'є Ле Деф (Olivier Le Deuff): дослідження текстів і їх комп'ютерний аналіз,

електронні видання, наукометрія; збір і аналіз інформації, її візуалізація, контекстний семантичний пошук, проєктування і впровадження гуманітарних баз даних; цифровий та інформаційний менеджмент даних (аналіз, моделювання, збереження); цифрова історія, цифрова спадщина, історична та археологічна інформатика, кібергеографія; цифрове суспільство, соціальна робототехніка, цифрова культура (кіберкультура), кіберпсихологія, мережеві комунікації та соціальні мережі; комп'ютерні ігри, віртуальна і доповнена реальність [40].

Міждисциплінарність цифрових гуманітарних проєктів породжує відповідно міжпрофесіоналізм. Найпоширенішими професіями, представники яких беруть участь у розробках у сфері цифрових гуманітарних наук, є інформатик, інженер, бібліотекар, вчений у галузі гуманітарних наук, юрист. У сукупності до міждисциплінарних компетентностей треба віднести такі: технічна компетентність (вміння використовувати відповідні цифрові інструменти й програми); навігація (вміння визначати й використовувати відповідні джерела знань з різних дисциплін та різних видів – текстові, візуальні, звукові); інтеграція та синтез (досягнення робочого балансу між технологічними та гуманістичними компонентами); критичне мислення (критичний аналіз медіа-контенту, впливу нових технологій та процесу проєктування); співпраця (командна робота, залучення консультантів, керування проєктами, ведення переговорів) [48].

Вагомі міркування щодо сучасного розуміння цифрового кураторства як досить складного міждисциплінарного процесу наводить викладач Університету Толедо А. Сабхарвал (Arjun Sabharwal). Цифрове кураторство передбачає збереження, оприлюднення та надання довгострокового доступу до народжених цифровими та оцифрованих колекцій матеріалів спадщини, даних та публікацій. Цифрове кураторство потребує семантичного роз'яснення, оскільки воно має різні значення в контексті різних професій.

Цифрові архівісти зосереджуються на збереженні цифрового вмісту в контексті архівування, тоді як цифрові гуманітарії – на створенні тематичних колекцій для отримання нових інтерпретацій, теорій і знань. Існує також соціальне кураторство, яке передбачає зворотний зв'язок з аудиторією за допомогою різних платформ соціальних медіа; його мета – додати колекціям соціального значення та збагатити публічний дискурс за темами колекцій або експозицій. Збіг визначень і застосувань цифрового кураторства в цих пов'язаних контекстах об'єднує архівістів, цифрових гуманістів і громадськість і таким чином покращує співпрацю

на різних рівнях кураторства. Ця міждисциплінарна співпраця розширює значення «цифрового кураторства», збагачує роботу архівістів, бібліотекарів, цифрових гуманістів, технологів, інформаційних архітекторів та громадськості інтерсуб'єктивними контекстами.

Завдяки цим конвергентним процесам виникає поняття перехресного кураторства (cross-curation) – стратегії, яка дає змогу установам спадщини керувати своїми колекціями ефективніше та з більшим соціальним впливом: збагачення публічного дискурсу колекцій; розвиток соціальних, текстових та онтологічних зв'язків матеріалів колекцій; охоплення аудиторії, яка виходить далеко за межі традиційних програм інформаційно-роз'яснювальної роботи бібліотек, архівів і музеїв. До появи всесвітньої павутини бібліотеки, архіви та музеї влаштовували виставки, лекції, презентації та інші інформаційно-роз'яснювальні заходи. Мережа розширила можливості для охоплення більшої аудиторії та забезпечення доступу до більшої кількості знань з окремих тем, сприяла поширенню електронних бібліотек, цифрових архівів, віртуальних музеїв, що призвело до створення креативних сайтів і підходів до кураторства [59].

П. Марті (Pol Marty) розмірковує над тим, що сьогодні, додатково до процесу цифровізації професійних компетентностей, спільнота культурної спадщини адаптується до мінливих способів пошуку інформації, які формують майбутнє організацій культурної спадщини в цифрову епоху. Цифрові ресурси стирають традиційні відмінності між установами культурної спадщини. Архіви та музеї співпрацюють та об'єднують зусилля, щоб краще обслуговувати своїх користувачів, багато з яких чітко не розуміють різниці між цими установами чи ресурсами. Щоб задовольнити ці потреби, потрібні фахівці з культурної спадщини, які можуть переступити традиційні кордони між бібліотеками, архівами та музеями. Їм знадобиться можливість підтримувати ключові відмінності між бібліотеками, архівами та музеями на задньому плані, одночасно роблячи доступ до інформації більш універсальним і більш прозорим на передньому плані. Вони повинні вміти збалансувати зовнішнє уявлення про переваги та недоліки цифрової конвергенції з внутрішніми поглядами бібліотекарів, архівістів та музейних фахівців. У всіх сферах їм потрібно буде пройти тонку лінію між мотиваціями постачальника інформації всередині та споживача інформації ззовні. Об'єднавши спільні ресурси БАМ є унікальна можливість розширити культурну спадщину за межі компетенції окремих бібліотек, архівів і музеїв та підвищити її суспільну цінність [51].

Міжпрофесійна конвергенція

Бібліотечні спеціалісти, які беруть участь у створенні цифрових ресурсів історико-культурної спадщини та здійсненні складних історико-культурних цифрових проєктів, мають освоїти й вільно володіти цілим комплексом ІТ-компетентностей:

- надання електронної та фізичної інфраструктури для здійснення цифрових проєктів;
- документальні інформаційні системи та системи управління цифровими колекціями;
- проєктування відкритого та зручного доступу до цифрових ресурсів;
- засоби та протоколи передавання даних;
- збирання та об'єднання електронних інформаційних джерел для аналізу;
- архівування та публікація цифрових даних;
- визначення матеріалів для оцифрування з метою підтримки наукових досліджень;
- цифрове обладнання для оцифрування документів;
- цифрове опрацювання зображень;
- характеристики та засоби перетворення форматів цифрових об'єктів;
- розпізнавання та розмітка текстів;
- створення метаданих та проєктування схем метаданих, стандарти опису цифрових об'єктів (метадані адміністративні, технічні, описові);
- планування довгострокового збереження та постійного доступу до цифрових даних, носії інформації та системи збереження великих обсягів даних;
- підготовка електронних видань та публікація баз даних;
- підготовка віртуальних виставок та презентацій;
- моніторинг використання та статистичний аналіз цифрових ресурсів;
- авторське право та етика у цифровому середовищі [11, 28].

Список назв професіоналів у категорії «цифровий бібліотекар», наведений у 2015 р. Р. Шахбазі (Rahim Shahbazi), показав значний діапазон бібліотечних спеціальностей, пов'язаних із цифровими технологіями: бібліотекар вебсервісів (web services librarian), бібліотекар даних (data librarian), бібліотекар дослідницьких даних (research data librarian), бібліотекар електронних ресурсів (electronic resources librarian), бібліотекар метаданих (metadata librarian), бібліотекар нових технологій (emerging technologies librarian), бібліотекар цифрових ініціатив (digital initiatives librarian), бібліотекар цифрових колекцій (digital collections librarian), бібліотекар цифрових сервісів (digital services librarian), системний

бібліотекар (systems librarian), цифровий архівіст (digital archivist), цифровий бібліотекар (digital librarian) [61].

Підготовка цифрових спеціалістів нової генерації потребує врахування різних аспектів цифрового кураторства (менеджменту електронних ресурсів), які змінили роботу установ культурної спадщини, навіть якщо в центрі інституційних місій залишилися їхні матеріальні колекції: оцифрування, створення оцифрованих зображень для представлення матеріальних об'єктів в Інтернеті, нові робочі процеси та інструменти для керування цифровими активами, а також стратегії збереження та виявлення цифрового контенту; організація матеріалів, народжених цифровими, починаючи від інституційних сховищ до цифрових архівів (різноманітні цифрові продукти від цифрового медіа-арту до даних наукових досліджень); опис колекцій, якими все частіше керують у цифрових форматах (розкриття метаданих, інтеграція власних цифрових ресурсів з ресурсами інших установ, визначення контексту у вигляді пов'язаних відкритих даних). Розвиток цих сфер діяльності в установах БАМ вплинув на традиційні професійні ролі, наприклад такі як менеджер цифрових активів або куратор віртуального музею [54].

Узагальнені висновки статті дослідників з Університету Каліфорнії в Ірвайні (University of California-Irvine) свідчать, що завдяки процесам цифрової міжпрофесійної конвергенції бібліотечні спеціалісти відіграють провідну роль у багатьох цифрових проєктах соціогуманітарного спрямування, у яких вони виконують різні вагомні обов'язки:

- постачальник, творець контенту, який визначає та розробляє великі за розміром і різноманітні за форматом і тематикою цифрові колекції та корпуси текстів;
- куратор, який оцінює, відбирає, організовує та зберігає цифрові публікації, проєкти, навчальні матеріали тощо, забезпечуючи до них стійкий та довгостроковий доступ;
- менеджер проєктів, який знаходить фінансування, виконавців та потенційну аудиторію користувачів;
- інструктор-викладач, який проводить семінари та консультації, передає необхідні навички вченим-гуманітаріям щодо взаємодії з цифровим контентом і технологіями;
- консультант, який надає професійні поради науковцям щодо авторського права, відкритого доступу і пов'язаних з цим питань;
- посередник між науковцями-гуманітаріями та ІТ-професіоналами, який володіє знаннями, інформацією і технологічним досвідом для організації оптимальної та ефективної спільної роботи;

- партнер, який надає допоміжні послуги та бере участь у розробці нових інструментів та ресурсів;
- новатор, який генерує та ділиться новими ідеями на основі останніх досліджень взаємодії з користувачами та інформацією, який активно експериментує з вебінтерфейсами і даними:
- гібридний науковець з досвідом методології цифрової гуманітаристики, інформаційних та бібліотечних технологій [67].

Для відображення процесів розширення обов'язків та освоєння нових ролей професіоналами в галузі бібліотечної діяльності, архівної та музейної справи, цифрової гуманітаристики та ІТ-технологій у процесі розробки і створення цифрових проєктів історико-культурної спадщини, які мають виражений міждисциплінарний характер, усе частіше згадується термін «гібридний дослідник (hybrid scholar)». Такий стан речей свідчить про нагальну потребу зміцнення наукових зв'язків між установами спадщини, а також зміцнення зв'язків між академічним полем цифрової гуманітаристики й бібліотекознавства для вдосконалення стратегій навчання та спільних проєктів [29, 37, 67].

Потреба підготовки дослідників нової генерації в галузі цифрової культурної спадщини викликала до життя спеціалізовані навчальні програми, розроблені викладачами американських університетів: «Управління інформацією про культурну спадщину» (Cultural Heritage Information Management, CHIM) – Католицький університет Америки (The Catholic University of America) та «Інформатика культурної спадщини» (Cultural Heritage Informatics, CHI) – Школа бібліотечно-інформаційних наук університету Сіммонса (Simmons University School of Library and Information Science). Програми створені під впливом процесів зближення діяльності бібліотек, архівів і музеїв (БАМ) з новітніми цифровими методами управління унікальними колекціями культурної спадщини. До основних дисциплін циклу розроблених програм віднесли такі п'ять: 1) історико-контекстуальні основи: знання і розуміння культури, історичного контексту та колекцій закладів культури; 2) управління ресурсами та цифрове кураторство: знання в галузі розробки, обробки, управління й оцінки даних та інформаційних ресурсів у будь-яких форматах; 3) організація інформації: практика опису ресурсів, структурування змісту і виявлення контекстної інформації; 4) інформаційне обслуговування: аналіз потреб користувачів з метою розробки продуктів і сервісів для задоволення цих потреб, організація послуг відповідно до місії та завдань установи; 5) цифрові технології: технологічні інструменти для контенту і послуг, навички роботи з технологіями оцифрування

для створення й управління цифровими ресурсами культурної спадщини. Мета курсів полягала в тому, щоб підготувати інформаційних професіоналів з компетенціями, необхідними для організації ресурсів культурної спадщини в динамічному сучасному цифровому середовищі [36, 37].

РОЗДІЛ 4

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ТА НАН УКРАЇНИ В РОЗБУДОВІ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ

Висновки аналітичної записки «Формування суспільного ідеалу в умовах глобалізованого світу та інформаційного суспільства» засвідчили, що значну роль у напрацюванні загального позитивного іміджу України та української культури найближчим часом будуть відігравати потужні національні цифрові проекти, особливо консолідовані ресурси установ соціальної пам'яті (бібліотек, архівів, музеїв). На сучасному етапі для України важливим є створення національних цифрових ресурсів і проектів, у першу чергу – підготовлених академічною спільнотою, які б сприяли поширенню та засвоєнню науково обґрунтованих знань про Україну [25].

Консолідація цих інформаційних джерел на єдиній цифровій платформі особливо актуальна для України, яка ще перебуває у складному процесі визначення стратегій формування загальнонаціонального суспільного консенсусу. Важливе значення в Україні має регіональний аспект. У цьому контексті проблемою для України є розвиток глобалізації і регіоналізації в той час, коли національна самоідентифікація країни потребує територіальної, мовної, політичної згуртованості. Необхідно щоб ці процеси розвивалися паралельно, у руслі спільної стратегії цивілізаційного оновлення України. Заміна територіальних і мовних критеріїв на критерії розвиненості громадянського суспільства та спільного суспільного ідеалу сприятиме діалогу й порозумінню між різними культурно-історичними регіонами України та етнічними групами. Потребує подолання недостатня поінформованість українського суспільства (особливо на Півдні і Сході держави) щодо питань власної історії, походження, мовних витоків тощо [26].

Як справедливо зазначено в статті міжнародного колективу дослідників (Франція, Польща, Китай), слід враховувати складність і різноманітність у побудові спільної пам'яті через матеріальну та нематеріальну культурну спадщину, де надзвичайно важливими факторами є толерантність та збереження різноманіття. Відповідно, складні знакові системи певної країни чи регіону та їх значення, накладені на складну конфігурацію

історичних, соціальних та культурних умов, що змінюються в часі та просторі, мають бути зафіксовані та збережені для майбутніх поколінь [64].

Сьогодні такий напрям досліджень активно розвивається в межах комплексу дисциплін цифрової гуманітаристики [6, 41]. Проста агрегація масштабних масивів цифрових культурних об'єктів у межах ресурсів комплексу установ культурної пам'яті БАМ не дає бажаного результату, який зможе задовольнити як широкі суспільні, так і ексклюзивні дослідницькі інформаційні потреби. На нашу думку, найперспективнішим напрямом формування цифрових ресурсів культурної пам'яті є створення цілеспрямованих консолідованих тематичних історико-культурних цифрових колекцій, які мають на меті історичну реконструкцію відповідних подій з урахуванням багатоаспектного контексту (часового, географічного, персонального, інституційного, культурного). Про успіх саме таких підходів свідчить реалізація таких історико-культурних цифрових проєктів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як е-бібліотека «Україніка» та комплекс тематичних колекцій на основі її матеріалів, «Цифровий архів Голодомору», «е-Архів Михайла Грушевського», які реалізуються спільно з іншими установами Національної академії наук України, архівами і музеями.

Загальні принципи відображення історико-культурного контексту в процесі формування цифрових колекцій були розроблені для організації знань е-бібліотеки «Україніка», яка має на меті консолідувати в електронному форматі документальний масив знань про Україну, її народ, традиції та культуру, розбудовану політичну націю, сформовану нею державу; матеріали про природне, географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній, науковий потенціал країни.

З метою організації тематичного пошукового інструментарію е-бібліотеки була розроблена система предметно-довідкових рубрик. Традиційна статична предметна рубрика бібліотечного каталогу є навігаційним інструментом, який приводить до групи документів відповідної тематики, на відміну від цього, предметно-довідкові рубрики «Україніки» містять також додаткову інформацію про поняття, що розкривається.

Структурно кожна така довідка становить сукупність полів, що містять формалізовану інформацію про належність поняття до певної категорії об'єктів предметної галузі, лінгвістичні та міжпредметні зв'язки. Система взаємопов'язаних фреймів-довідок створює семантичну мережу зв'язків об'єктів предметної галузі українознавства, яка забезпечує користувачу зручний, інтуїтивно зрозумілий механізм пошуку потрібних інформаційних джерел. Предметно-довідковий запис має уніфікований перелік

обов'язкових для заповнення полів: «Категорія», «Заголовок», «Різноманиття», «Пов'язані заголовки», «Коментар», «Дати», «Тип об'єкта», «Довідкові інтернет-ресурси», що в сукупності становлять пошуковий образ поняття, якому відповідають предметна довідка й атрибутовані нею документи. «Україніка» покликана розкривати українознавчу тематику, проте жодна культура не може існувати ізольовано від навколишнього світу, тож до категорії «Держави» належать довідки про іноземні держави (наявні або зниклі), пов'язані з Україною та українцями, і цей зв'язок демонструється у документах, атрибутованих відповідними предметними довідками.

Система предметно-довідкових записів е-бібліотеки «Україніка» має значний інтегративний потенціал, який дає змогу консолідувати весь наявний масив документальних джерел, що стосуються певного поняття: цифрові копії документів супроводжуються археографічними виданнями за різні роки, історіографічними та джерелознавчими дослідженнями, біографічними дослідженнями пов'язаних персоналій, наявними в е-бібліотеці.

Система довідкових записів також використовується в процесі формування інтелектуального календаря «Україніка в датах», який актуалізує знання про Україну на щодень і приводить користувачів до відповідних документальних джерел і досліджень, наявних в е-бібліотеці «Україніка» і пов'язаних з визначною для України датою. До певної дати обирається знакова подія, факт історичного чи державного значення, день народження видатної особистості. З відкритих енциклопедичних або довідкових джерел формується текст про обрану подію, додається зображення і приєднується список з активними тематичними посиланнями на довідкові записи та ресурси електронної бібліотеки «Україніка» [9].

Створений предметно-довідковий апарат Україніки акумулює й актуалізує понятійний апарат українознавчої тематики. Завдяки інтегрованості до сучасного вебсередовища та індексування пошуковими машинами ці ключові категорії понять, важливих для розуміння історії та культури України, стають доступними широкій аудиторії користувачів Інтернету. Все це створює передумови для кращого розуміння здобутків української нації та її місця у світовому цивілізаційному розвитку.

Найбільшою за наповненням в е-бібліотеці «Україніка» є категорія предметно-довідкових рубрик «Персоналії». Вона систематизує інформацію про авторів документів або відомих постатей (науковців, митців, державних та військових діячів тощо) і налічує понад 5 тис. записів. Залежно від стосунку персоналії до тексту документа персоналія може

виступати в одній із двох ролей: особа брала участь у створенні документа (автор, редактор, упорядник, рецензент, ілюстратор, автор передмови тощо), про персоналію йдеться в тексті документа [16]. Низка підготовлених предметних довідок має потенціал для формування джерельної бази українського пантеону видатних постатей.

З метою докладнішого відображення інформації про видатних діячів історії, культури та науки України в межах цифрового проекту е-бібліотеки «Україніка» було також закладено та розроблено методологічні й технологічні підходи до формування персональних електронних колекцій на підґрунті інтегрованих підходів до формування джерельної бази української документальної архівної, рукописної та книжкової спадщини, міжнародних стандартів описування колекцій, з урахуванням сучасних тенденцій пов'язаних даних семантичних вебтехнологій. Інструментарій створення електронних колекцій сприяє популяризації документальних джерел означеної тематики та її видимості в Інтернеті, спрощує користувацький пошук та актуалізує важливу для України проблематику [13].

Цифрові соціогуманітарні проекти «е-Архів Михайла Грушевського», «Цифровий архів Голодомору», які розробляє Інститут історії України за участі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, також продемонстрували переваги створення окремих тематичних цифрових колекцій. Формування спеціалізованої цифрової колекції дає змогу поєднати різні принципи подання історичних даних: хронологічний, географічний, текстовий, предметний, візуальний. В єдиному інформаційному масиві поєднуються історичні джерела різних установ, у тому числі архівів, бібліотек, музеїв.

Усе це виступає важливим документальним супроводом історичного дослідження, що наочно відображає контекст, подає віртуальну реконструкцію тла доби. Дослідник отримує можливість зануритись у всі обставини події через тексти офіційних постанов, свідчення очевидців, газетні публікації, візуальний ряд фото-, відеоматеріалів, просторово-часові обставини, залучені персоналії, організації, установи. Датування документів здійснюється за оригінальними даними та залежно від наявної деталізації зазначається на таких рівнях: рік; рік і місяць; рік, місяць, день (діапазон дат). На основі часових даних відповідно до наявного масиву документів автоматично будується хронологічний покажчик, який забезпечує вибірку матеріалів на рівні: рік, місяць або конкретний день, незалежно від їх виду (архівний документ, фотографія, газетна публікація, матеріали наукового дослідження тощо).

Загальна структура цифрової колекції передбачає консолідацію широкого масиву інформаційних ресурсів – пов'язаних із темою історичних джерел: документів, преси, візуальних джерел; наукових і довідкових ресурсів; ресурсів суспільного значення. Деталізований пошук інформації дослідник може вести за стандартними атрибутами: ключовими словами, заголовками документів і назвами видань, авторами, роком видання, видом ресурсу. Інформація також консолідується за місцями зберігання відповідних історичних документів, які представлені такими категоріями: архіви, музеї, бібліотеки, родинні архіви.

Для кожної інституції інформація подається окремим записом, в якому зазначаються назва установи, країна, контактна інформація (телефон, e-mail), адреса (географічні координати Google-карт), сайт, логотип. Відповідно, для кожної інституції автоматично формуються у хронологічному порядку списки документів, наявних у цифровому архіві, які можна проглянути, а далі за потреби перейти до їх докладного опису. Поза часовим і географічним контекстом є також можливість розкривати зміст документів за особою та інституційною ознакою. Для кожної особи може бути зазначено її усталене ім'я, різночитання імені (різні форми та іншими мовами), дати життя, країну, довідкові інтернет-джерела, позначено її роль (історичний діяч, дослідник, фотограф тощо). Відповідно до змісту документа особа може бути зазначена як автор або персоналія; для кожної особи автоматично формуються списки праць і літератури [1].

Здобутки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яка об'єднала зусилля багатьох вчених України у напрямі розробки методологічних і технологічних засад формування консолідованих цифрових ресурсів знань про Україну, продемонстрували значний потенціал співпраці бібліотечних, ІТ-спеціалістів та академічних вчених Національної академії наук України. Успіх реалізації цих цифрових проєктів, важливих для формування українського історико-культурного сегмента Інтернету, поширення знань про Україну, покращення її світового та національного іміджу, підтверджується затребуваністю зазначених ресурсів широкою аудиторією інтернет-користувачів. У цьому контексті зростає роль учених НАН України, які мають досить великий досвід у розробці питань розвитку гуманітарної сфери знань на базі цифрової гуманістики.

Особливо посилилася ця зацікавленість під час карантинних обмежень 2020–2021 рр., пов'язаних з пандемією COVID-19, про що свідчить зростання попиту на електронні книги приблизно вдвічі (на 98 %). Так,

за даними вебметричної системи Google Analytics, з березня 2020 до вересня 2021 р. до ресурсів е-бібліотеки «Україніка» звернулось понад 485 тис. користувачів, здійснено 2,3 млн інформаційних запитів, 391 тис. звернень до повних текстів електронних документів (приблизно читали 1 тис. книг на добу). За даними системи пошуку наукової інформації Google Scholar, посилання на ресурси е-бібліотеки «Україніка» містять понад 300 наукових текстів 2017–2021 рр. з широким використанням джерельної спадщини, що міститься у колекції «Україніка», яка представляє усю сукупність історико-культурних джерел усіх колишніх земель та сучасних регіонів України. Інтеграція ресурсів навіть на рівні однієї бібліотеки національного масштабу зі значними фондами історико-культурної спадщини і на початковій стадії показала значну ефективність такого ресурсу для наукових досліджень та культурних заходів.

Важливо підкреслити, що ефективність використання ресурсів пояснюється не лише впровадженням технологічних інновацій і стандартів, а й великою працею вчених, які здійснили підготовку достовірної та науково опрацьованої змістовної інформації, що стало основою складання ґрунтовних і якісних метаданих. Під час підготовки ресурсів різного походження наукова складова відіграла визначальну роль у аспектах гарантованої інформації. У підготовці цього ресурсу брали участь усі відділи, що зберігають джерела, десятки кваліфікованих вчених, які співпрацювали разом та фактично підготували ґрунт для створення інноваційного цілісного напрямку цифрової гуманітаристики.

Ефективність цифрового ресурсу колекцій яскраво підтверджується. Серед користувачів інформації є представники різних регіонів України та країн світу, різних сфер діяльності: вчені різних галузей знань, переважно гуманітарних, освітяни, студенти, установи державної влади, діячі культури та мистецтв, громадські організації тощо. Загальнодоступні мультикультурні ресурси «Україніка» широко використовувалися у підготовці наукових та культурних заходів, вітчизняних та міжнародних виставок та презентацій, де історична пам'ять об'єднує організаторів ресурсу та заходів, користувачів інформації широкого профілю.

За попередніми дослідженнями, проведеними в НБУВ, створення таких ресурсів дасть змогу знайти важелі управління інформацією, уникнути кризової конфронтації поколінь, соціальних груп і верств населення, маніпуляцій історичними фактами та оцінками, а також закласти інформаційне підґрунтя для розробки нової ідентичності та самоідентифікації на засадах особистісних людських вимірів суспільної єдності, солідарності

та патріотичної свідомості, інтелектуального діалогу сучасних поколінь з минулими та між собою [25].

За спостереженнями вчених, ми увійшли в суспільство, яке створює принципово новий світовий інформаційно-комунікаційний простір, де нове, децентроване комунікативне середовище не залежить від ідеології, релігії, культури, національності й зумовлює реальну поведінку людини. Таке інформаційне середовище з'являється стихійно як нова форма культури. У цьому інформаційному середовищі комунікація стає своєрідним способом існування людей, але вона має як позитивні, так і негативні наслідки для культури, та може відігравати негативну роль і в процесах створення консолідованого суспільства в Україні. Тому науковий компонент державного підходу до стандартизованих технологій, єдиної цифрової платформи і до змістового наповнення, створення керованого ресурсу з метою консолідації суспільства, має також бути врахований.

Отже, досвід європейських держав у галузі створення Європіани, а також значні досягнення України у формуванні культурного простору свідчать про нагальну необхідність цільової державної підтримки створення цифрової платформи, яка відігравала б роль спільного джерельного національного ресурсу України, як колективної пам'яті народу, для постійного переосмислення історії, нації та культури, і на базі якої могли б бути знайдені консолідаційні моделі буття українського суспільства.

Реалізація проєкту потребує не лише фінансування в галузі відповідної потужної комп'ютерної техніки, а й спеціально створеної урядової програми, яка базувалась би на діяльності різних робочих груп із урядових представників центрального та регіонального рівнів, провідних вчених, представників численних інституцій культури, науки, освіти, громадських об'єднань, спроможних визначити й перспективи для формування довгострокової стратегії консолідації соціокультурної сфери суспільства з урахуванням досвіду цифрової загальноєвропейської бібліотеки Європіана.

Засади для проведення такої роботи створено: вже існує консолідований та науково опрацьований цифровий ресурс, що показав свою життєздатність в окремих інституціях, але який потребує додаткової інтеграції на рівні узгодження форматів метаданих, встановлення досконаліших семантичних зв'язків та докладного відображення історико-культурного контексту. Не можна не враховувати й цифровий фактор впливу на свідомість людини. Сьогодні, в умовах формування «покоління мережі», така програма вбачається найважливішим підґрунтям для соціокультурного розвитку України та вирішення завдань консолідації суспільства.

ВИСНОВКИ

Механізми створення соціокультурного простору та національної соціокультурної консолідації потребують повноцінного й багаторівневого функціонування гуманітарного простору як інформаційно-комунікаційного середовища, у якому виробляється та функціонує взаємопов'язана система ідей, цінностей, ідеалів, міфів, стереотипів, образів, що впливають на суспільну свідомість, а також здійснюється реалізація проектів формування національної пам'яті, передусім сучасної цифрової культури та цифрового формату культурної пам'яті (е-культура, e-Culture): оцифрування культурної спадщини, створення метаданих культурних об'єктів, введення у широкий громадський обіг матеріалів установ культурної пам'яті (бібліотек, архівів, музеїв) тощо.

Концептуально важливою є активізація інформування громадян про взаємозалежність і взаємне доповнення регіонів України, про успіхи міжрегіональної співпраці, популяризації досягнень як держави в цілому, так і окремих постатей з різних регіонів; фокусування на історіях успіху України та її громадян, що позитивно сприймалося б жителями різних регіонів і викликало прагнення ідентифікувати себе із цими успіхами.

Огляд процесів цифрової конвергенції, пов'язаної з культурною пам'яттю та історико-культурною спадщиною, показав складні суспільні процеси міжінституційної, міжресурсної, міжкультурної, міждисциплінарної та міжпрофесійної конвергенції. Головний висновок, який можна зробити на основі проведеного дослідження: створення вагомого соціогуманітарного цифрового проєкту є складним міждисциплінарним завданням, яке потребує вироблення принципово нових науково-методологічних засад реалізації із залученням багатьох експертів різних сфер діяльності (вчених, ІТ-спеціалістів, бібліотекарів, архівістів, музейників). Необхідно врахувати великий досвід вчених НАН України, які впродовж останніх років зробили значний прорив у вирішенні цих питань на міждисциплінарному рівні із залученням спеціалістів самого широкого профіля.

Особливого значення набуває науково-інформаційне забезпечення розвитку українського суспільства з точки зору національних інтересів із чіткими орієнтирами на стратегію культурної конвергенції з урахуванням верховенства інститутів українського суспільства у процесі формування інформаційного простору та різноманіття інформаційного виробництва, активізація продукування національних інформаційних продуктів як всередині українського суспільства, так і для представлення на зовнішніх

інформаційних ринках з урахуванням відповідних запитів глобального інформаційного простору.

Для прискореного підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів важливе залучення до прийняття державотворчих управлінських рішень наукового і творчого потенціалу українського суспільства та використання інформаційних ресурсів цифрового суспільства, що забезпечує прискорення обмінів інформацією в системі гуманітарного простору та здійснює прямий вплив на формування ціннісно-нормативних і духовних засади менталітету сучасних громадян України як фактора особистісного самосприйняття власних цінностей і протистояння зовнішнім агресивним впливам чужої ідеології.

Фактором впливу є також налагодження постійного інформаційного моніторингу стану соціокультурного простору України та підготовка науково-інформаційного продукту, який базується на методиках ефективного використання інформаційного потенціалу глобального інформаційного простору в інтересах розвитку української нації і держави.

Об'єктом спеціальної уваги мають стати розвиток **питання включення у соціокультурний простір величезної культурної спадщини** України, визначення її ролі в розвитку суспільства та інтеграції у світові ресурси, шляхи її збереження та організації онлайн-доступу з урахуванням стратегії та шляхів формування цифрових ресурсів історико-культурної спадщини, засвоєння спільної методології та технологічних підходів, що відпрацьовані в цифровій бібліотеці «Європіана», і закріплювалися документами Європейського Парламенту, Європейської комісії тощо. Активну участь необхідно розвивати в програмі ЄС «Креативна Європа» (2021–2027).

Неодмінною умовою є міжінституціональна, міжкультурна та медіа, міждисциплінарна та професійна конвергенція, які базуються на створенні національного продукту культурної спадщини, що дасть змогу знайти важелі управління інформацією, уникнути кризової конфронтації поколінь, соціальних груп і верств населення, протистояти маніпуляціями історичними фактами та оцінками, а також закласти інформаційні засади для розробки нової ідентичності та самоідентифікації на засадах особистісних людських вимірів суспільної єдності, солідарності й патріотичної свідомості, інтелектуального діалогу сучасних поколінь з минулими та між собою.

Сучасне суспільство створює принципово новий світовий інформаційно-комунікаційний простір, де нове децентроване комунікативне

середовище не залежить від ідеології, релігії, культури, національності й зумовлює реальну поведінку людини. Таке інформаційне середовище з'являється як нова форма організації соціокультурного простору держави, де комунікація стає своєрідним способом існування людей, але вона має як позитивні, так і негативні наслідки для культури, та може відіграти негативну роль і в процесах створення консолідованого суспільства в Україні. Тому науковий компонент державного підходу до стандартизованих технологій, єдиної цифрової платформи і до змістового наповнення, створення керованого ресурсу, яке має консолідуючий ефект, також треба враховувати.

Інтеграція різних культурологічних інформаційних ресурсів в єдиній інформаційній системі, що базується на розподіленому ресурсі, як доводить досвід Європіани, буде сприяти об'єднанню електронних бібліотек в єдину інформаційно-культурологічну систему та забезпечувати доступ користувачів до загальних культурологічних мережевих ресурсів за допомогою посилань.

Об'єкти культурної спадщини є складним явищем для їх наукового опису та репрезентації, вони характеризуються багатоформатністю, багатоаспектністю, багатомовністю та мультикультурністю. Визначення критеріїв відбору документів для оцифрування стане основою стратегії програми оцифрування історико-культурних фондів з урахуванням таких критеріїв як змістові, ціннісні, збереження, користувацькі, юридичні, технічні, організаційні.

Назріла потреба цільової державної підтримки створення цифрової платформи, яка відігравала б роль спільного джерельного національного ресурсу України як колективної пам'яті народу для постійного переосмислення історії, нації та культури і на базі якої могли б бути знайдені консолідаційні моделі буття українського суспільства з урахуванням досвіду ЄС щодо опрацювання індикаторів моніторингу соціальної згуртованості. Необхідною умовою є також залучення інтелектуального потенціалу вчених України, зокрема академічних, які за тридцять років незалежності України змогли створити потужну концепцію історичної пам'яті та її джерельний потенціал.

Реалізація проекту потребує не лише фінансування в галузі відповідної потужної комп'ютерної техніки, а й спеціально створеної урядової програми. Засади для проведення такої роботи вже підготовлено: існує консолідований та науково опрацьований цифровий ресурс, що показав свою життєздатність в окремих інституціях, але який потребує додаткової інтеграції на рівні узгодження форматів метаданих, встановлення доско-

наліших семантичних зв'язків та докладного відображення історико-культурного контексту. Його використання створить новий, цифровий, фактор впливу на свідомість людини, цифровий формат культурної пам'яті (e-культура, e-Culture). Сьогодні, в умовах формування «покоління мережі», така програма вбачається єдиною прийнятною для майбутнього соціокультурного розвитку України та вирішення завдань консолідації суспільства, стимулювання міжрегіональних культурних обмінів та посилення культурних міжрегіональних зв'язків в Україні.

Розвиток історико-культурної та наукової складової цифрового суспільства базується на розбудові, модернізації й постійній підтримці мережі бібліотек в Україні з постійним поповненням їхніх фондів україномовними виданнями та цифровим контентом вітчизняної та перекладної літератури, оскільки для значної частини населення бібліотеки залишаються єдиною можливістю задовольнити освітні, інформаційні, культурні та духовні потреби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боряк Г., Лобузiна К., Юркова О. Цифровий архiв Голодомору в Украiнi 1932–1933 рр. як унiверсальний джерельний мережевий ресурс: документальний та вiзуальний сегменти проєкту. *Укр. iст. журн.* 2021. № 2. С. 138–153. <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.138>
2. Волинець В. Новий змiст i потенцiал вiртуального музею. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері.* 2020. Т. 3(2). С. 122–133. <https://doi.org/10.31866/2617-796x.3.2.2020.220582>
3. Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Украiнi : [монографія] / М-во культури, молоді та спорту Украiни, Нац. акад. керiв. кадрiв культури i мистецтв. Киiв : НАКККиМ, 2020. 395 с.
4. Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ : розпорядження Кабiнету Міністрiв Украiни вiд 01.02.2016 № 119-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80>
5. Дубровiна Л. А. Документальнi ресурси архiвної та книжкової спадщини як iсторичний та соціокультурний базис розвитку сучасних національних держав. *Розвиток ресурсної бази вiтчизняного інформаційного середовища.* Киiв, 2012. С. 136–170. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003130>
6. Дубровiна Л. А., Лобузiна К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманiтаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бiбліотеках Украiни. *Рукописна та книжкова спадщина Украiни.* 2020. Вип. 25. С. 290–309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>
7. Дубровiна Л., Киридон А., Матяш І. Архiви, бiбліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини Украiни. *Бiбл. вiсн.* 2017. № 1. С. 3–10. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000808>
8. Левчук Л. Т., Панченко В. І., Онищенко О. І. Естетика : пiдручник / за заг. ред. Л. Т. Левчук. 3-тє вид., допов. i переробл. Киiв : Центр учбової лiтератури, 2010. 520 с.
9. Коцюба В. В. Проєкт «Україніка в датах» як метод актуалізації ресурсів електронної бiбліотеки. «Україніка». *Мiжнародна наукова конференція «Бiбліотека. Наука. комунікація: актуальнi тенденції у цифрову епоху»* (м. Киiв, 8–10 жовт. 2019 р.). URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/731>
10. Кунанець Н., Пасічник В., Химич Г. Досвід реалізації проєктiв класу «Розумне мiсто» на основi інформаційних i телекомунікаційних

технологій. *Вісн. Львів. держ. ун-ту безпеки життєдіяльності*. 2016. № 14. С. 17–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vldubzh_2016_14_4

11. Лобузін І. В. Цифрові бібліотекарі доби е-науки та семантичних вебтехнологій. *Бібл. вісн.* 2019. № 6. С. 18–24. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003456>

12. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія. Київ, 2016. 216 с. <https://doi.org/10.15407/nbuv.0002130>

13. Лобузін І. В., Перенесієнко І. П. Електронні колекції українці у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 324–336. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.324>

14. Лобузін К. В. Вплив семантичних технологій на бібліотечні пошукові системи. *Семантичні технології у науковій бібліотеці* : монографія. Київ, 2019. С. 14–44.

15. Лобузін К., Перенесієнко І. Організація тематичного доступу до бібліотечних електронних ресурсів українці. *Семантичні технології у науковій бібліотеці* : монографія. Київ, 2019. С. 201–230. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003606>

16. Лобузін К., Перенесієнко І., Вощенко О. Система організації тематичних зв'язків предметно-довідкового апарату електронної бібліотеки «Україніка». *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 55. С. 220–230. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003638>

17. Луканина М. В. Текст СМІ и конвергенция. *Политическая лингвистика*. 2006. № 20. С. 206.

18. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія. Харків : ХДАК, 2017. 280 с.

19. Половинчак Ю. М. Конвергентні процеси в сучасному інфопросторі: трансформації текстів, практик, ієрархій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 31–44. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000001623>

20. Попик В. Стратегія розвитку бібліотечної сфери та пріоритети формування національного науково-інформаційного простору. *Бібл. вісн.* 2015. № 5(229). С. 3–9.

21. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI. *Відом. Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168.

22. Рибачок О. М. Європейський досвід формування електронних

ресурсів історико-культурної спадщини. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2016. Вип. 20. С. 478–487.

23. Рибачок О. М. Мультикультурні цифрові ресурси США, Канади та Австралії. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. С. 196–208.

24. Філіппова Л. Я. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовний аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 6–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_2_3

25. Формування суспільного ідеалу в умовах глобалізованого світу та інформаційного суспільства : [аналіт. зап.] / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко, В. І. Попик, К. В. Лобузїна, Ю. М. Половинчак, Л. О. Матвійчук [та ін.] ; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2020. 68 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004080>

26. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : нац. доп. Київ : НАН України, 2016. 284 с.

27. *Adrian S., Kurniawan K. Smart Heritage: Media for Realizing Cultural Heritage Conservation in The Smart City Era. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2020. 452 p. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/452/1/012058>

28. American Library Association. B.1 Core Values, Ethics, and Core Competencies. 2010. (Old Number 40). URL: <http://www.ala.org/aboutala/governance/policymanual/updatedpolicymanual/section2/40corevalues>

29. Alvite-Díez M.-L., Barrionuevo L. (2021) Confluence between library and information science and digital humanities in Spain. Methodologies, standards and collections. *Journal of Documentation*. 2021. Vol. 77. Is. 1. Pp. 41–68. <https://doi.org/10.1108/JD-02-2020-0030>.

30. Batchelor D., Schnabel M. A., Dudding M. Smart Heritage: Defining the Discourse. *Heritage*. 2021. Vol. 4. Is. 2. Pp. 1005–1015. <https://doi.org/10.3390/heritage4020055>

31. Bishop A. P., Van House N. A., Battenfield B. P. Digital Library Use: Social Practice in Design and Evaluation. MIT Press, Cambridge, MA, 2003. 355 p.

32. Borgman C.L. What are digital libraries? Competing visions. *Inform. Process. Manage.* 1999. Vol. 35. No. 3. Pp. 227–243.

33. Botticelli, Peter. Cultural Heritage Informatics: Building an Interdisciplinary Master's Concentration. *Journal of Education for Library and Information Science*. 2021. Vol. 62. No. 2. Pp. 220–231.

34. Bountouri L. Archives in the digital age: Standards, policies and tools. Cambridge, MA : Chandos Publishing, 2017. 99 p.
35. Carlin D., Vaughan L. (Eds). Performing Digital: Multiple Perspectives on a Living Archive, London: Routledge, 2015. 253 p. <https://doi.org/10.1080/01576895.2017.1330597>
36. Choi Y. Developing a Specialization for LAM Convergence Using a Competency-Based Approach in an LIS Graduate Curriculum. *Journal of Education for Library and Information Science*. 2020. Vol. 61. No. 2. Pp. 212–228. <https://doi.org/10.3138/jelis.2019-0044>
37. Clement T., Hagenmaier W., Levine Knies J. Toward a notion of the archive of the future: impressions of practice by librarians, archivists, and digital humanities scholars. *The Library Quarterly*. 2013. Vol. 83. No. 2. Pp. 112–130. <https://doi.org/10.1086/669550>
38. Cox R. J. Archival Futures: The Future of Archives. *Collections*. 2013. Vol. 9. No. 4. Pp. 331–352. <https://doi.org/10.1177/155019061300900402>
39. Cultural Heritage: Digitisation, Online Accessibility and Digital Preservation: Implementation of Commission Recommendation on the Digitisation and Online Accessibility of Cultural Material and Digital Preservation. Progress Report 2013–2015. Working document. 2016. URL: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-27/2013-2015_progress_report_9-06-2016_16531.pdf
40. Olivier Le Deuff (Ed.). Digital Humanities: History and Development. Wiley, 2018. 176 p. <https://doi.org/10.1002/9781119308195>
41. Dubrovina L., Ljuzina K., Onyshchenko O., Boriak H. Digital humanitarian project as a component of digital humanities. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17. No. 1. Pp. 54–63. <https://scinn-eng.org.ua/ojs/index.php/ni/article/view/38>
42. Europeana strategy 2020–2025: Empowering digital change. URL: <https://pro.europeana.eu/post/europeana-strategy-2020-2025-empowering-digital-change>
43. Goudarouli E., Sexton A., Sheridan J. The Challenge of the Digital and the Future Archive: Through the Lens of The National Archives UK. *Philosophy and Technology*. 2018. Vol. 32. No. 1. Pp. 173–183. <https://doi.org/10.1007/s13347-018-0333-3>
44. Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives. IFLA ; UNESCO. 2003. URL: <http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf>
45. Handbook on virtual exhibitions and virtual performance. version 1.0. Ed.: Maria Teresa Natale. INDICATE (International Network for a Digital Cultural

Heritage e-Infrastructure). 2012. URL: <https://www.digitalmeetsculture.net/article/handbook-on-virtual-exhibitions-and-virtual-performances>

46. Haux D. H., Dominicé A. M., & Raspotnig J. A. (2021). A Cultural Memory of the Digital Age? *International Journal for the Semiotics of Law-Revue internationale de Sémiotique juridique*. Vol. 34. No. 3. Pp. 769–782. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11196-020-09778-7>

47. Jenkins H. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York : NYU Press, 2006. 368 p.

48. Klein J. T. *Interdisciplining Digital Humanities: Boundary Work in an Emerging Field*. University of Michigan Press, 2018. URL: <https://library.oupen.org/bitstream/handle/20.500.12657/24035/1006098.pdf>

49. Libraries, archives and museums (LAM). *Conceptual issues with focus on their convergence. Encyclopedia of Knowledge Organization*. URL: <https://www.isko.org/cyclo/lam>

50. Lorente Gall A., Kanellos I. What Do We Know about On-line Museums? A Study about Current Situation of Virtual Art Museums. *International Conference Transforming Culture in the Digital Age*. Tartu, Estonia. 2010. Pp. 208–219. URL: <http://perso.telecom-bretagne.eu/annalorente-gall/publications/index.php?idpublication=9652>

51. Marty P.F. Digital Convergence and the Information Profession in Cultural Heritage Organizations: Reconciling Internal and External Demands. *Library Trends*. 2014. Vol. 62. No. 3. Pp. 613–627. doi:10.1353/lib.2014.0007

52. Potts J. *Use and Reuse of the Digital Archive*. Springer Nature. 2021. 167 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-79523-8>

53. Povroznik N. Digital History of Virtual Museums: The Transition from Analog to Internet Environment. DHN. 2020. Pp.125–136. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2612/paper9.pdf>

54. Ray J., Botticelli P. Educating Library, Archives, and Museum Professionals in the US: Promoting Collaboration, Recognizing the Power of Information and Object in Professional Identity. 2021. URL: <http://jhir.library.jhu.edu/handle/1774.2/64298>

55. Rayward W. B. Electronic Information and the Functional Integration of Libraries, Museums and Archives. In: *History and Electronic Artefacts*. Edward Higgs (Ed.). Oxford, UK : Clarendon Press, 1998. Pp. 207–224.

56. Robinson, Helena. Remembering Things Differently: Museums, Libraries and Archives as Memory Institutions and the Implications for Convergence. *Museum Management and Curatorship*. 2012. Vol. 27. No. 4. Pp. 413–429. URL: <https://doi.org/10.1080/09647775.2012.720188>

57. Ronchi A. M. e-Culture: On Culture in the Digital Age. In: *e-Services:*

Toward a New Model of (Inter)active Community. Springer International Publishing, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-030-01842-9_3

58. Rossi P. G., Panciroli C. The Digital Museum as a Third Space: Giving Shape to Conceptualization. *Proceedings of the 1st International and Interdisciplinary Conference on Digital Environments for Education, Arts and Heritage*. EARTH. 2018. Pp. 19–26. https://doi.org/10.1007/978-3-030-12240-9_3

59. Sabharwal A. Digital curation in the digital humanities: Preserving and promoting archival and special collections. Chandos Publishing (Elsevier), 2015. 168 p.

60. Semantic Digital Libraries. Edited by Sebastian Ryszard Kruk and Bill McDaniel. Berlin : Springer, 2009. 245 p.

61. Shahbazi R. and Hedayati A. Identifying digital librarian competencies according to the analysis of newly emerging IT-based LIS jobs in 2013. *The Journal of Academic Librarianship*. 2016. Vol. 42. Is. 5. Pp. 542–550. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2016.06.014>.

62. Terminology, Definitions and Types for Virtual Museums: Deliverable report. 2014. http://www.v-must.net/sites/default/files/D2.1c%20V_Must_TERMINOLOGY_V2014_FINAL.pdf

63. UNDP Social and Environmental Standards (SES). Standard 4: Cultural Heritage. 2021. URL: https://info.undp.org/sites/bpps/SES_Toolkit/SitePages/Standard%204.aspx

64. Wagner A., Matulewska A. And Le C. Protection, Regulation and Identity of Cultural Heritage: From Sign-Meaning to Cultural Mediation. *Int J Semiot Law*. 2021. Vol. 34. No. 3. Pp. 601–609. <https://doi.org/10.1007/s11196-021-09833-x>

65. Wright A. Cataloging the World: Paul Otlet and the Birth of the Information Age. New York: Oxford University Press, 2014.

66. Xie I., Krystyna M. Discover digital libraries: Theory and practice. Amsterdam: Elsevier, 2016. 364 p.

67. Zhang Y., Liu S., Mathews E. Convergence of digital humanities and digital libraries. *Library Management*. 2015. Vol. 36. No. 4–5. Pp. 362–377. <https://doi.org/10.1108/LM-09-2014-0116>

Наукове видання

ДУБРОВІНА Любов Андріївна,
ЛОБУЗІНА Катерина Вілентіївна,
ПОПИК Володимир Іванович та ін.

**Інформаційний синтез
українського національного простору
в контексті варіативності його соціокультурних кодів**

Аналітична записка

Редактор *Т. П. Дубас*
Комп'ютерна верстка *Н. О. Краніви*

Підписано до друку 24.12.2021 р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 3,50. Обл.-вид. арк. 3,13.
Наклад 50 пр. Зам. № 24.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.